

AUGUST AHLQVIST

MUISTEMIA MATKOILTA
VENÄJÄLLÄ VUOSINA
1854-1858

August Ahlqvist

**Muistelmia matkoilta
Venäjällä vuosina 1854-1858**

«Public Domain»

Ahlqvist A.

Muistelmia matkoilta Venäjällä vuosina 1854-1858 / A. Ahlqvist —
«Public Domain»,

Содержание

Esipuhe	5
AINEISTO:	6
Matka etelä-osassa Viipurin lääniä v. 1854	8
I. Matka	8
II. Savakot ja Äyrämöiset	11
III. Runollisuus	14
IV. aapoja	16
V. Rahvas	19
Matka Aunuksessa v. 1855	22
Ensimmäinen Kirja	22
Toinen Kirja	32
Kolmas Kirja	38
Конец ознакомительного фрагмента.	40

August Ahlqvist

Muistelmia matkoilta

Venäjällä vuosina 1854-1858

Esipuhe

Tässä ulos-tulevat matkamuistelmät eivät ole yleisölle tuntemattomat. Ne ovat jo ennen olleet painettuina aika-kautisessa kirjasessa *Suomi* ja sanomalehdessä *Suometar*, ja ovat nyt, sen kehoittavaisen hyvä-tahtoisuuden seureeksi, jolla moni maan-mies on minua niistä puhutellut, tulleet kootuiksi yhdeksi kokonaiseksi, joksi ne kumminkin jo alkujansakin olivat aiotut. Niiden painoon toimittamisesta ei minulla ole ollut juuri muuta työtä kuin siellä täällä jonkun liikanaisen paikan eli yli-määräisen lauseen pois-rapsiminen, kieli-opillisten näytteiden pois-jättäminen ja kielen yleinen tasoittaminen.

Ankarat tarkkaajat ehkä lukenevat, ja lukekootkin, nämä muistelmät niin laajuutensa kuin laatunsakin puolelta köyhyyden todistukseksi. Vaan köyhyys, hengellinenkään, ei ole luettava häpeäksi yksityiselle, missä se on niin yleinen kuin Suomen maassa ja Suomen kielellä. Tämä kieli ei kirjoittaessa suju itsestensä paperille, joten sivistyneiden kielten voimme sanoa tekevän, vaan täytyy sitä käyttävän voittaa työssään lukemattomia vastuksia, joita eivät muut tunne kuin kokeneet, ja jotka tekevät, että hän isommalla vaivalla saa vähemmän valmista kuin ne, jotka käyttävät ruotsia eli muita sivistyksen kieliä. Toinen syy tämän teoksen vähäisyyteen lienee sekin, että tekijä ei ole koskaan pitänyt matkojensa kertomista muuna kuin hyvin vähäisenä syrjäasiana; hänen pää-tarkoituksensa on ollut se asia, jolle hän läksikin: suomiheimoisten kielten tutkiminen ja niiden kautta pääseminen suurempaan ja syvempään selvyyteen Suomen kielessä, jota hän näissä tutkinnoissaan ei ole koskaan laskenut silmältä. Niiden ja niin muodoin itsen matkankin saaliit lepäävät kuitenkin enimmäksi osakseen vielä alku-peräisessä raakuudessaan, kunne vasta saanen tilaisuutta, aikaa ja varoja niiden järjestämiseen ja ulos-antamiseen.

Heikkoudeksi lienee tälle kirjaselle sekin luettava, että siinä löytyvät kertomukset ovat kirjoitetut vähitellen ja itseltä matkalta, ei yhteen menoon eikä tarkoin punnitun sanoja, vaikka toiselta puolen tunteiden vereksyyden pitäisi vakuuttaa kertomuksen totuutta. Ja totuutta olenkin kertomuksissani tarkoittanut, ehkä mielelläni kuitenkin tunnustan, että kynäni paikka-paikoin on teroittunut vähän terävämmäksi kuin olisi tarvinnutkaan. Yleistä kuvaa ei se kuitenkaan ole pilannut; joka tuntee itäiset naapurimme, on lukiessansa tätä kirjaa havaitseva, että useimmat heidän sekä hyviä että huonoja omaisuuksiensa ovat siinä tarkoin vaariin-otetut. Loukkausta enemmän kansoja kuin yksinäisiäkään kohtaan en ole tahtonut missään tehdä; olen vaan tarkoittanut kirjauksillani antaa Suomalaisille jonkun tiedon siitä kansasta ja maasta, jonka kanssa heillä onni ja onnettomuus nyt ovat yhteiset.

Jos tässä aikomuksessani vähänkään olen onnistunut ja jos näillä matka-muistelmillani voisin joissa-kuissa suomalaisissa majoissa lyhentää muutaman syksyisen illan pituutta, niin on niiden kirjoittaminen minulle jo silläkin hyvin palkittu.

Helsingissä, Mikon päivän jälkeen, v. 1859.

Tekijä.

AINEISTO:

Matka etelä-osassa Viipurin lääniä v 1854.

I. Matka.

Matkan tarkoitus: runojen kerääminen Inkerin-maalla. Matkavarat, matka-kumppali. Yleinen kaava matkasta. Pieniä matka-tapauksia.

II. Savakot ja Äyrämöiset.

Näiden kansa-murteiden piiri. Missä ne eroitakset toinen toisestansa, vaatteuksessa ja kielessä. Miten ne ovat syntyneet.

III. Runollisuus.

Vanhoja runoja vaan Karjalaisilla. Mitä lajia ne ovat täällä. Loihtu-runoja ei löydy ja syyt siihen.

IV. Tapoja.

Taian-teko. Arpominen. Tanssi. Soitto. Hää-tavat.

V. Rahvas.

Talon-pojan tila: enin osa kansaa herran-alustalaisia. Rakennukset ja siistiys huonot. Kauppa. Näkin-keruu. Parkin-kiskominen. Ruunun-lasten elättäminen. Herkullisuus. Tekemättömyys. Rahan-ahnaus. Siveys. Hyppijät. Venäjältä lainatuista sanoja.

Matka Aunuksessa v. 1855.

Ensimmäinen Kirja.

Suomalaisia Venäjällä. Lähtö Pietarista. Neva ja kulku sillä. Pähkinälinna. Laatokka. Treschkot ja matkaaminen sillä. Laatokan kanava. Matka-kumppalia. Lotina-Pelto. Livvin ja Lyydin kieli. Aunuksen kaupunki. Matka-kumppali siitä. Suomalaisia Aunuksessa.

Toinen Kirja.

Vosnesenie ja sen liike. Petrosavodsk. Herra Vogel. Tykki-tehdas. Vepsäläiset Soutu-järvellä. Äänis-järvi. Sikäläisestä rahvaasta.

Kolmas Kirja.

Matka Ojatile. Vanha pappi Järvissä. Turha yritys hänen kanssansa tutkia Vepsän kieltä. Muutto Ladvan kirkolle. Tutkinnot siellä. Vepsäläisiä arvoituksia. Isä-meidän rukous Vepsäksi. Tarinaisia tällä kielellä. Paluu-matka.

Matka Itä-Venäjällä vv. 1856 ja 1857.

Ensimmäinen Kirja.

Pääsiäinen Venäjällä. Kasan'in kaupunki. Tatarit. Heidän elämä-laatussa. Uskonsa, jumalan-palveluksensa ja opetuksensa. Kasan'in Yli-opisto. Luteerilaisia Kasan'issa.

Toinen Kirja.

Matka Ischaakkiin. Volga. Uslon. Vaikeutta matkalla. Tsyvilsk'in kaupunki. Venäläiset ravintolat.

Kolmas Kirja.

Tschuvaschin kieli ja kirjallisuus. Kosmodemjansk. Tscheremissejä. Tschuvaschien maa. Ulkonäkö. Vaatteus. Usko. Keremet'in palvelu. Uhrin ja eräs uhri-juhla. Tschuvaschien kristillisuus. Tschuvaschilaisia lauluja.

Neljäs Kirja.

Olo Ischaakissa. Korttieri-emäntä. Papit. Kosmodemjansk. Majatalon väki siellä. Volga ja liike sillä. Tscheremisseistä.

Viides Kirja.

Lähtö Kasan'ista Simbirsk'in lääniin. Buinsk'in kaupunki. Vastuksia siinä. Gorodnitschij. Simbirsk. Hyvä kohtelu virka-miesten puolesta. Siellä tapaama maan-mies. Koto-opettajat Venäjällä. Venäläinen hovin-herra.

Kuudes Kirja.

Edellisistä askaroitsemisista. Suuri erilaisuus suomalaisissa kielissä. Historiallisia viittauksia Tscheremissien kielestä. Tschuvaschien tatarilainen peri-juuri. Bolgar. Burkassit. Tschuvaschilaisia arvoituksia. Tschuvaschilainen satu.

Seitsemäs Kirja.

Olo Arbatov'assa. Virka-miehiä. Hävinnyt aatelis-mies. Maslenitsan viettäminen. Venäläisiä lauseita. Venäläisen luonteesta näytteitä. Pensa. Siistittömyys kaduilla. Matka Pensasta Krasnoslobodsk'iin ja kylien surkea näkö tällä tiellä.

Kahdeksas kirja.

Mordvan kansan sia ja paljous. Sen kielen murteet. Ersäläinen kirjallisuus. Mordvalaisia arvoituksia. Lauluja.

Yhdeksäs Kirja.

Olo Krasnoslobodsk'issa. Kehno korttieri ja ryyppäävä talon-väki. Toinen korttieri ja sen emäntä. Seuruus-elämästä. Puute kirjoista. Taika-luuloisuutta. Eräs puoli-päiväinen. Eräs huvimatka.

Kymmenes Kirja.

Karatai-Mordvalaiset, erhetys oppineilta.

Matka Siperiassa v. 1858.

Ensimmäinen Kirja.

Lähtö Kasan'ista. Iloiset tunteet. Lossi Vätka-joen yli. Perm'in kaupunki. Votjakit. Baschkirit. Jekaterinenburg. Siperia. Tobolsk. Turinsk. Matka Tavda-joella. Pelym.

Toinen Kirja.

Pelym'in kirkon-kylä. Matka Pelym-jokea myöten pohjaan päin. Ylä-Pelym. Voguulien valituksia. Tapaus Voguuli-paulissa. Massau-paul. Atimje-paul. Loppu matkaa Pelym'illa. Maa-taival ja sen poikki kulkeminen. Schohteltit-paul ja tulo Tapsje-joelle. Matka sitä myöten. Sortingjen kirkko. Sulo Beresov'aan.

Kolmas Kirja.

Yleinen piirre matkasta Pelym'in ja Beresov'an välillä. Voguulien rajat. Maan laatu ja tuotteet. Voguulien luku. Elämän-laatu. Metsästyks. Kalastaminen. Pähkinän-keruu. Seuran-pito. Voguulien kylät ja asunnot. Vaatteus. Ruoka. Ulko-näkö. Sävy. Uskonto. Kauppa. Valtiollinen tila.

Neljäs Kirja.

Beresov'an kaupunki. Asujanten elatus-keinot ja köyhyys. Matkustaminen peuroilla. Matka Obdorsk'iin. Obdorsk. Ostjakkilainen ruhtinas Taischin. Maan-mies Beresov'assa. Beresovalaisten hyvä-tahtoisuus. Matka Beresov'asta etelään päin. Ostjakit. Kondinsk. Ostjakkilaista soittoa ja tanssia. Tobolsk. Pieniä kertomuksia. Verhoturje. Uraali ja sen metalli-rikkaus. Tiet sen yli. Solikamsk. Nykyiset Permiläiset ja vanha Bjarmin-maa. Sen kauppa. Postilla matkustaminen Venäjällä. Moskova.

Matka etelä-osassa Viipurin lääniä v. 1854

I. Matka

Sota on kylmine rauta-kynsinensä jo kouristellut meidänkin maatamme, sota palaa kaikkein mielessä, sodasta vaan kyselevät kaikki tietoja ja sanomia. Vähän taitaa siis tällä kertaa olla toivomista, että kellään olisi halua ja malttia tarkkuudella seurata niin peräti rauhallista toimitusta kuin runojen keräämistä, eli lukea niitä vähäisiä mietteitä, joita tätä vasten matkaneella olisi muille kertoa. Vaan ei luontokaan aina jaksa myrskytä, eikä ihmiset aina sotia. Rauha tulee sodan perästä kuin tyyni päivä-paiste raju-ilman perästä. Ihmisten ajatukset, rienteet ja toivot kääntymät sitten entiselle ladullensa, ja tällöin saavat rauhan työt taas entisen arvonsa. Tämä toivo – sillä kanssaihminen hyväksyminen on jokaiselle tarpeen – tämä toivo on palkinnut ja ylläpitänyt minuakin, kuin mun matkatessani useasti on täytynyt painua salomaihin, missä niiltä tienoin, joissa ihmisyyden tärkeimmät asiat nyt miekalla ratkaistaan, pitkiin aikoin ei ole kuulunut muita sanomia, kuin niitä eriskummaisista maineista, joita rahvaan seassa aina liikkuu tällöisissä aikoina. Tämä samainen toivo saattaa minun nytkin Suomettaren palstoihin tallelle panemaan eräitä muistelmia alkupuolelta matkaani, joista kukaties on jotakuta johdatusta vastaisille tutkijoille, vaan jotka kauemman aikaa lyhykäisissä muistokirjoissani oltuansa laimeneisivat ja mieleni muihin asioihin puututtua ehkä vielä jäisivät laveammasti kirjoittamattakin. Aika ja tilaisuus eivät kuitenkaan nytkään myöten-anna näitä muistelmia taiteellisesti järeästä; niitä olen kirjoitellut vähän kussai paikassa, Pohjais-Inkerissä matkatessani, niillä väliajoilla, joita runonkerääjällä on kyllä joko laulajia odottaessansa eli muusta syystä yhdessä kohden viipyessänsä, ja jokainen tällöisillä matkoilla käymätöinkin arvaa että, lasten lattialla hälistessä, vaimojen ovelissa hönnätessä ja miesten penkillä laturia laskiessa, kirjoittajan on vaikea pitää ajatuksensa koossa. Elköön siis lukija pahastuko, jos kaikki paikat kirjoituksessani eivät ole niin tasaista ja sääntillensä, kuin ne olisivat voineet tulla tavallisessa olennessa ja totutuissa tiloissa kirjoittaen.

Jo kauan on tiedetty, että Inkerin-maahankin on säilynyt Suomen kansan muinais-runollisuutta samoin kuin muihin osiin Suomalaisten maata, joissa Karjalaisia elää, ja onkin jo useampia miehiä Suomesta täällä matkustellut runoja keräämässä. Erittäinkin ovat oppilainen Europaeus ja lisensiaatti Reinholm jo koonneet täältä isot joukot runoja. Edellinen, joka mennä talvena viimeksi matkaeli Inkerin etelä- ja länteisissä osissa, oli kuitenkin tällöin havainnut, että Inkerin-maan runot eivät olleet vielä likimailleankaan kaikki kerätyt, jonkatähden hän sekä yksinäisissä että yleisölläkin julustuissa kirjoituksissa kehoitti suomalaisuuden ystäviä tästä asiasta puolia pitämään, ennenkuin laulut täältäkin häviäisivät perikatoon samoin kuin muista osista Suomea. Tämän johdosta ilmoitin minä Suom. Kirj. Seuralle Helsingissä aikovani vielä kerran lähteä runon-keruussa onneani koettamaan, ja pyysin Seuralta matka-rahaa. Seura, jonka varat tällöin olivat melkein vähässä, määräsi tähän tarpeeseen sen matka-rahaman, tekevä 50 rupl. hop., jonka entinen Savo-Karjalaisten osakunta hajotessansa perusti kassansa lahjoittamalla Seuralle; tähän matka-rahaman lisäksi majisteri Tikkanen omista varoistansa lahjassa Seuralle 75 rupl. ja jälempin Viipurinkin Kirj. Seura yhtä suuren summan. Minulla oli kumminkin tarkoituksena ei ainoastaan runojen kerääminen, vaan myös Inkerissä ja muuallakin Venäjän maassa löytyvien suomalaisten kieli-murren tutkiminen, ja sen vuoksi kauempi aikaa matkalla viivytävä kuin minkä mainituilla rahoilla olisi tullut aikaan. Tätä jälkimäistä tarkoitusta vasten määräsi Hänen Keisariillinen Korkeutensa Perintö-ruhtinas, Yliopiston Kansleri, Hänen annettaviansa olevista kanslerin-varoista matkakseni 300 ruplaa hop. Näin varustettuna voim runon-keruuta vasten kumppalinkin ottaa kanssani, ja oppilainen Kaarle Slöör on se, joka tälle huvituksista köyhälle matkalle uskalsi lähteä kerallani.

Mutta runon-keruu Inkerin-maasta ilman Viipurin läänin etelä-puolta tunnustelematta olisi ollut vaillinainen ja vaan keskoinen, ja sentähden päätin menettää muutamia viikkoja viimeksi mainitun tienoon laulutaidon tutkimiseen. Täällä oli minun myös odotettava kumppaliani, joka vasta paria viikkoa myöhemmin kuin minä jousi matkalle, ja täällä oli meidän kummankin ensin totuttava tämmöisen matkan toimihin ja vaikeuteen, sillä varsin paha olisi ollut lähteä pelkkänä helsinkiläisenä ihan oudossa ja vieraassa maassa matkustamaan.

Alkupuolella toukokuuta Helsingistä tultuani Pyhäristin kirkolle läksin tästä matkalle 16 p, mainittua kuuta, ja vaelsin halki tämän pitäjän Valkjärven kirkolle. Tästä käänsin tieni pohjaista kohti Pasurin, Metsävirkin (Valkjärven pitäjää), Kuninkaanristin (Sakkulan pit.) ja Puuskalan kautta Haaparannan taloloihin lähellä Tiuriinkoskea (Räisälän pit.). Aikomukseni oli Vuosta pitkin kylä kylältä matkata Raisälän ja Kaukosan kautta Käkisalmeen. Vaan näillä seuduin kuin ei puuttunut minulle kelpaavata juuri muuta kuin vähän arvoituksia, päätin Haaparannasta lähteä suorinta tietä Käkisalmeen ja täältä kääntyä etelätä kohti matkaamaan, pitkin Laatokan rannetta, jossa saaliin toivoin tulevan paremmaksi kuin Vuoksen tienoissa. Sentähden erosin päiväksi tämän joen kauniista rannoista, ja potkalsin suoraan kuin linjalla Käkisalmea kohti Särkisalon kylään, myöskin Räisälätä. Päivä oli lauantai-päivä, ja Haaparannassa oli minun sanottu tästä kylästä kirkkomiesten venheessä hyvästi pääsevänä "linnaan," joka tapahtuikin seuraavana eli 21 p. toukokuuta. Tämän kaupunkisen olin jo edeltä päin määrännyt matkani pohjaisimmaksi paikaksi, ja tästä käännyin siis etelätä kohti rientämään. Vaellukseni kulki siitä lähtien seuraavien mainittavampain kylien ja paikkojen kautta, nimittäin: Pörtsikkö ja Vuohensalo (Käkisalmen pitäjää), Riiska, Sortaulaks, Vernitsa (josta käsin kävin Konevitsankin pyhää paikkaa katsomassa), Yläjärvi, Ryhmänkylä, Enkkua (Pyhäjärven pitäjää), Saapro, Haitermaa ja Röykkylä (Sakkulan pitäjää), josta viimeisestä kylästä palasin Valkjärven kautta takaisin Pyhäristin kirkolle. Vähää ennen oli matka-kumppalinikin ennen tehtyä päätöstämme myöten tullut tähän, ja siitä kulimme nyt yhtenä Kivennavan kirkolle. Tästä siirryimme taas hiljan verkkaan Ahjärven, Vuottaan, Kaukseman, Miettälän ja Lipolan kautta Anttolan myllylle, joka jo on Raudun pitäjää. Tässä erosimme pariaksi päiväksi. Kumppalini matkusti Kuusenkanan ja muiden kylien kautta yhtymä-paikkaamme kirkolle, minä taas Orjansaaren ja Mäkrän kautta. Raudun kirkolla ystävällisessä paikassa levätyämme, erosimme taas niin, että Slöör poikkesi siihen osaan Sakkulaa eli tämän pitäjän itä-puoleen, jossa minä vielä en ollut käynyt, minä sitä vastaan läksin vielä Rautulaisia laulattamaan, joka tapahtui enimmin Keripadan, Vakkilan, Liippuan, Raasselin (aivan rajalla) ja Palkealan kylissä. Raudulta palasimme samaa tietä, jota tulleetkin olimme, takaisin Kivennavalle, jossa matkamme loppuikin Suomen rajojen sisässä. Syy, minkätähden koko länsi-osan eteläistä Viipurin lääniä jätimme tutkimatta, tulee alempana kerrotuksi.

Näin kuiva-kiskoisesti olen luetellut matkani juoksun sentähden, että se kerralla selvenee sille, joka sen tahtoo tuntea, ja ett'en sitten enää tarvitse lukijata kuletella kylä kylältä kaikkein niiden seikkojen kautta, mitä matkalla on tapahtunut, joita, ehkä ne kyllä voisivat olla huvittavaiset lukea, monestakin syystä ei käy kaikkia kertominen. Se vaan olkoon vielä matkasta yleisesti sanottu, että meidän kaikin paikoin on ollut hyvin rauhallinen ja hyvä kulkea, vaikka meille ennen matkaan lähdettyämme kyllä paljonkin kuvitettiin rahvaan muka pitävän meitä minä vihollisen lähettiläisinä eli katsastelijoina j.n.e. Tätä ei ole tapahtunut muualla kuin minulle vielä yksin ollessani, yhdessä paikassa Räisälän pitäjää, jossa puheiksi saatua tavallisen vieraalta kysymisen aineen: sodan, muuan ämmä vastasi kysymykseksi: "jos lienet siekin niitä eklantilaisia? lienet tänne lähtenyt viisautta ottamaan!" Hänen ja muutkin hänen sanoistansa pelästyneet sain kuitenkin sillä tavalla tyyntymään, että osotin heille, kuinka selvä suomalainen olin, ja vakuutin myös olevani "tätä yhtä suomen uskoa," jota vasten myös jakelin tuvassa oleville muutamia suomenkielisiä kirjasia. Jälkeenpäin kuulin tämän talon väellä olevan useammat ruokakunnat, jotka ei kuuluneet elävän varsin hyvässä sovussa keskenänsä, ja paha ihminen on aina kärkkäämpi toisestakin pahaa luulemaan. Nämä samat ihmiset olivat muutamia vuosia takaperin luulevaisuudestaan joutuneet häpeään. Eräs luonnontutkija Pietarista oli nim. talossa käymällä metsää myöten kulkenut suoraan Vuoksen rannalle. Paimenet

näkivät hänen, antoivat sanan taloon oudosta metsässä kävelijästä, ja kohta oli rahvasta niin paljon, että miehistä voitiin otollinen jahti-linja asettaa jokeen pistävän niemen tyvelle, josta sitten kiini otettavaa petoa ruvettiin ahdistamaan niemen nenään. Hän istuikin veden rannalla kiveä särkien ja katsellen, ja rahvas töytäsi hänen päällensä. Vaikka kiini-ottajista muuan oli vähän venäjätäkkin ollut ymmärtävinänsä, ei vanki kuitenkaan voinut selittää rantaansa sen puhtammaksi kuin että häneltä sidottiin kädet selän taakse kiini. Viimein ymmärsivät talonpojat kumminkin hänen puhettansa sen verran, että hänellä oli passi lakkarissa. Sen nähtyä alkoivat miehet katua tekoansa, yksi toisensa perästä luiskahti metsään, ja viimein oli luonnontutkija taas aivan yksinänsä, mutta kädet kiini ja niinmuodoin mihinkään kykenemätöinä. Paimenko vai muu eläjä, joka siihen oli sattunut tulemaan, lienee viimeinkin mies-paran päästänyt nuorista, joihin rahvaan yksinkertaisuus ja osaksi paha-ilkisyyskin oli hänen lyönyt.

Melkein samallinen seikka, ehkä ei talonpoikain tekemä, oli minulle tapahtua Pörtsikön kylässä, 6 virstaa Käkisalmen kaupungista. Minä olin päättänyt tässä ensi kerran koetella, mitä eteläpuolella Käkisalmen osattaisiin runoja laulaa, ja sentähden katsoin jo kylään tullessani paraammalta näyttävän talon maja-talokseni. Talon pihalle tultuani näin kumminkin, että se oli herras-talo, jonkatähden jo päätinkin lähteä toiseen taloon, vaan pistäysin kuitenkin tupaan kysymään rahvaalta, ken talossa eli. Täällä sanoi eräs nainen, muistaakseni talon-isännän sisar, joka loi leipiä uuniin, tässä elävän sen ja sen virantapaisesta eronneen herras-tavan miehen. Onko se itse kotona? kysyin minä. Ei, vastasi nainen, vaan minun käännyttyäni puhuttelemaan muutamia tuvassa lepäviä miehiä, joista eräitä oli Jumalta, toista Iitistä, ja jotka täällä kävelivät työtä etsimässä, pujahti eukko herran-pytinkiin, ja yhtäkkiä pölähti se muka poissa oleva herra makuu-nuttu päällä tupaan. Nyt syntyi meidän keskenämme seuraava kanssapuhe, jossa mainittu vaimo oli tulkkina. "Mistä sie kulet?" – Helsingistä. – "No mikä mies sie Helsingissä olet?" – Tutentti. – "A kunnepa matkaat, näin syrjäkylissä käyden?" – Täällä vaan kävelen. – "Mitä etsimässä?" – Lauluja, ja laulatan teitäkin, kuin osannette suomea laulaa. – "Mitä lauluja sie etsit! mikä lienetkin maan karkulainen; onko pasporttia?" – On kyllä, vaan on täällä kontissani (joksi täällä laukkaa sanotaan) niin syvässä, ett'en sitä nyt rupea laittamaan sieltä, varsinkin koska te ette ole mikään ruununmies, jolla olisi oikeus passia kysyä. Vaan ilman sitä pitäisi teidän jo tutentti-merkistänikin nähdä, että minä passitta saan matkata jos missä Suomen rajojen sisässä. – Tästä uppiniskaisuudesta vihastui herra julmasti, ja tutentti-merkistä puhuminen johdatti hänelle mieleen hyvän välikappaleen, jolla muka saisi minun passin näyttämään. Hän juoksi huoneesensa ja tuli heti takaisin virka-lakki päässä, jonka rannun nyt piti minusta karkoittaa kaiken ylpeyden. Näin varustettuna töytäsi hän minulle eteen, eikä enää malttanut tulkinkaan kautta puhua, vaan kiljasi uhkaavilla liikenneillä: "pasportti pitää näyttämäs, muuten talonpoika sitomas kiini." – Nyt loppui minultakin kärsivällisyys, ja minä vastasin yhtä kovalla äänellä: "pasporttia ei näytetä, vaan jos kuka ei anna minun rauhassa olla, niin sille kirjoitan minä pasportin tällä sauvallani selkään." Ukko taisi pelästyä sitä raskaanlaista oksaniekkaa sauvaa, joka minulla oli kädessä, sillä hän läksi sukkelasti ulos tuvasta muka "lautamiestä hakemaan." Minä odottelin vielä vähän aikaa lautamiehen tuloa, vaan sitä ei kuulunut, ja viimein läksin pois toisiin taloihin. Mennessäni tapasin lähellä eräitä miehiä huonetta salvamassa, ja kerroin koko herran jutun niille. Ne sanoivat, että semmoinen se on ilkeä roisto, se ei anna kenenkään olla rauhassa, ja kertoivat hänestä monta hyvää seikkaa, joiden puhumisesta tässä ei läksisi mitään hyötyä.

Mutta paitse näitä kahta tapausta ei meillä, niinkuin jo edellä sanoin, ole ollut mitään vastuksia eli haittoja matkallamme. Pikemmin on kansa meitä kaikin paikoin kohdellut hyvästi, ja virkamiehet sekä muut maalla asuvat herrat ovat neuvolla ja työllä kukin seudussansa edestäneet matkaamme, josta heille tässä mainitsen nöyrimmän kiitoksemme.

II. Savakot ja Äyrämöiset

Harva voinee enemmältä matkata etelä-itäisessä osassa Viipurin lääninä, ett'ei pian kuulisi puhuttavan Savakoista ja Äyrämöisistä. Tiedon halu näistä on viime vuosina vielä enennyt sen kautta, että akateemikko Köppen Pietarissa v. 1849 toimitti Inkerin-maasta kansallisuus-kartan, jossa Venäläiset, Saksalaiset ynnä muut tämän maan eri kansat ovat merkityt eri värillä, ja niiden seassa peittävät Savakot ja Äyrämöisetkin suuret alat, kumpikin omalla värillänsä. Köppen'in selitys ei kuitenkaan oikein tyydytä tiedon-haluista ja lukijan täytyy hänestäkin erottuansa vielä kerran kysyä: mitä ovat nämä Savakot ja Äyrämöiset? Viipurin läänissä on se minun tietäkseni vaan Äyräpään kihlakunta (jolla, kesken puheen sanoen, on nimensä Äyräpään järvestä, joka on Vuoksen, Pyhäristin pitäjään pistävä lahti) eli tarkemmin, ainoastaan Pyhäristin, Valkjärven ja Kivennavan pitäjät, joissa Savakkoisuus ja Äyrämöisyys tulevat kysymykseen, sentähden että ne näissä pitäjissä yhtyvät toinen toiseensa ja niillä siis niissä juoksee rajansa. Uusikirkko, Koivisto ja Viipuri, eli kaikki mikä on länteen päin näistä rajapitäjistä, on Savakkojen alustaa, jota vastaan taas toisella puolen Pyhäjärvi, Sakkula ja Raudun pitäjä ovat niin synkkiä Äyrämöisiä, että täällä koko näistä nimistäkään ei tiedetä mitään, tahi jos ketä vaimoa sanotaankin Savakoksi, niin on samalla myös sanottu hänestä kaikki, mitä vaimo-ihmisestä ilkeintä sanoa voipi.

Kysymyksessä oleva eroitus Savakkojen ja Äyrämöisten välillä ei meidän aikoina enää näyttäy muussa kuin vaimojen puvussa. Tätä myöten on se vaimo Äyrämöinen, jolla on seuraavat tunnusmerkit. Ensinkin pitää hänellä olla yksivärinen (ei juovikas eli viirukas) hame, joko harmaa, joka on tavallisin hameen karva, sininen, musta eli vieläpä tulipunainenkin; ja hameessa pitää paistaa noin kahta sormeaa leveä helmus, joka harmaissa, sinisissä ja mustissa on punainen, vaan punaisissa hameissa, joita kuitenkin ei paljon pidetä, keltainen. Toinen omituinen merkki, josta Äyrämöisvaimon heti tunnet, on se niin-kutsuttu rekko, s o. leuan alle paidan rintaan keltaisella eli puna-langalla tikattu neliskulmainen paikka, noin korttelia korkea ja sen levyinenkin alapäästä, vaan yläpuolelta vähän kapeneva, joka laitos äkkinäisestä näyttää melkein yhdenlaiselta kuin lasten rinta-lappu. Tämän rekon toisessa ylä-kolkassa kiiltää suuri summatoim hopea-solki, joka yhdistää sen, ei keskellä rintaa, vaan rinnan toispuolitse kulkevan sepaluksen eli rinta-halkaseman nurkat yhteen, paitse näitä koristuksia Äyrämöisvaimot hyvin rakastavat sini-, puna- taikka kelta-langalla ommeltuja kirjoituksia hihojen suussa, kainalojen alla, nästykyissä, pyyhe-liinoissa j.m. Mainitsematta on vielä huntu, joka on Äyrämöisyyden kruunu ja kukkainen, ja josta vaateen-parsien tuntija näissä tienoin heti voipi sanoa, mistä pitäjistä huntuniekka vaimo on kotoisin. Huntu, joka on naidun vaimon merkki, on pohjais-puolella Vuosta pitkä, pää-laelta selän takana riippuva valkea vaate. Sertingistä eli muusta hienommasta kankaasta tehtynä se ei ole ensinkään ruma, vieläpä kauniskin, jos se, niinkuin esim. Räisälän vaimojen nähdään työssä ollessansa tekevän, asetetaan pää-laella matalaksi nelis-kolkkaiseksi lakiksi, joka pää-verho on aivan yhdenlainen sen lakin kanssa, mikä Ekman'in Osteriassa nähdään sen aasin (vaiko hevosen) selässä istuvan ihanan Italiattaren päässä. Mutta lähdepäs Vuokselta etelätä kohti, niin pian loppuu tämä huntu-ihastukseksi! Pyhäristin pitäjässä ja Valkjärvellä on se jo supistunut korttelia pitkäksi ja yhtä leveäksi liina-palaksi, joka peittää hiukset; Pyhäjärvellä on se melkein yhtä pitkä, vaan ei kuin paria eli kolmea sormeaa leveä ja milt'ei sen pää-rakkineen näköinen, joka Mäntyharjussa niin oudostuttaa äkkinäistä, ja joka ei ole muu kuin olleen suuremman hunnun jäännös. Mutta vasta Sakkulassa ja Raudulla huntu on oikein osannut kutistua! Sillä nuorilla vaimoilla ei se ole kuin entisen 5 kopeekan pätäkän kokoinen, otsalla riippuva valkoinen ympyrä, vaan vaimon vanhetessa laajenee vähän huntukin, sekä tämänlainen että Pyhäjärvellä pidettävä. Tämän pätäkän-hunnun valta ulottuu Inkeriin, kaikitsekin nähdään se pohjais-Inkerin Äyrämöisillä Lempaalassa, Vuoleella ja Toksovassa.

Paljon olisi vielä lisättävää tarkoin selittäessä kaikkia Äyrämöisnaisen vaatteuksissa löytyviä salaisuuksia ja koristuksia, kuin myös erilaisuuksia varsinkin pään pukemisessa, joilla tytöt eroitetaan

vaimoista, ja tyttöissä ripillä käyneet ripillä käymättömistä. Vaan tähän on minulla liian vähän tietoa yleisessä puku-opissa, ja vielä vähemmin halua, sillä näin paperilla puhuen ei tään-kaltaisia asioita saa kuitenkaan niin selkeästi näkymään kuin sen lukija vaatisi. Epäilemättä olisi maalari näihin seutuihin lähetettävä, joka tarkoin kuvaileisi jokaisen puvunlajin, ennenkuin se käypi myöhäksi. Sillä Savakkoisuus voittaa minun katsoessani alaa enemmän ja enemmän, ja Savakkojen määrä niissä pitäjissä, joissa heitä on sekaisin Äyrämöisten kanssa, isonee isonemistansa näiden vähenemisellä. Savakkoisuus on nim. lyhimmästi sanoen vaate-parren uudemmaksi muuttuminen. "Ken rikas on, se tekee tyttärensä Savakoksi," sanoi minulle Valkjärvellä eräs Äyrämöis-nainen, kukaties vähän kateudella, ett'ei ikä ja varat myöten-antaneet hänen itsensä ruveta Savakoksi. Savakot tunnetaan siitä, että heillä on juovikkaiset (s.o. pummuliset eli muut osto-) hameet, jotka myös ovat pitemmät ja somemmasti tehdyt kuin Äyrämöisillä; että he ovat enimmin paikoin jättäneet pois sen eriskummaisen hunnun, jonka siassa heillä on tavallinen huivi, pois myöskin heittäneet vaatteistansa ne niin iso-töiset rekot ja muut kirjat, ja ylipäätään puvussansa lähenevät muun Suomen asujamia. Vastainen aika onkin siis epäilemättä heidän kädessänsä. Ja vaikka Äyrämöiset kyllä tietävät olevansa vanhan ja kotisyntyisen puolella, eivät Savakot kuitenkaan kunnioita tätä heidän esi-isien tavoissa pysymistensä sitä enemmän kuin että, jos Savakko-mies nai Äyrämöis-tytön, tämän oikein eri väli-puheen kautta täytyy luvata luopuvansa Äyrämöis-puvusta. Tämmöisiä naimisia ei kuitenkaan tapahdukaan kuin hyvin harvoin, ja Kivennavalla kysytyäni eräältä mieheltä, mikä siihen oli syynä, että heille niin harvoin naitiin Raudulta, sanoi hän: "se kuin on heillä Äyrämöisillä niin hirveä vaateen manieri, niin siihen ei meidän pojat uskalla puuttua." Eikä taitaisikaan ketään surettaa, jos Äyrämöisyys vähitellen loppuisi kokonansakin. Sillä on monta vikaa, ja enimmäten se, että se rumentaa naiset, kulkaapas se, kauniit Äyrämöttäret! He esim. käyvät kesät talvet paljain päin, joka arvattavasti on suuri paha tukalle, joka ilman mitäkään varjoa päivän ja ilman vaikutusta vastaan muuttuu monenkarvaiseksi ja murenee onnettomasti, ja tämän jälkimäisen seikan tähden täytyykin tyttöjen pitää lyhyt tukka, siihen tapaan leikattuna kuin Savossa on miehillä, sillä eroituksella kuitenkin, että jakauksen kohdasta riippuu otsalla hius-tupsu ikäskuin hevosilla (elkөөn kukaan pahastuko tästä vertauksesta, sillä sen sattuvampaa en löytänyt). Naiseksi päästyä kyllä annetaan tukkien kasvaa rauhassa, vaan nyt palmikoidaan hivukset *sykerölle* hunnun alle niin lujasti, että useammalla naisella, kuin joutuu noin vähän päälle 30 vuoden, alkaa pää paljastua, jota rumentavaa vikaa sitten koetaan huntua laajentamalla peittää. Tämmöinen pään pukeminen urosta tyttöjen näön liiksi, ja vaimojen hiukset, kun ei sitä vaikea-tekoista sykerötä voi jokapäiväisessä elannossa alin-omaa korjata, hapsottavat hajallansa, joten ei enemmän tyttöillä kuin naisillakaan löydy sitä, joka niin jalosti ylentää vaimon kauneutta, mm. kaunista tukkaa. Suuri vika Äyrämöisten vaatteuksessa on sekin, että tytön hoikkuus, jota muualla niin suurella arvossa pidetään, sen kautta peräti katoaa, taikka, oikeammin sanoen, ei voi tulla kysymyksenkään. Hameissa on nim. niin lyhyet liivit, että hame alkaa jo hartioilla ja vyöllis-nauha vedetään juuri rintain kohdalle. Tämä tekee tyttö-rukat kyyry-seliksi, jota täällä toki kaikeksi onneksi ei pidetä vikana, vaan suurimpana kauneutena.

Mutta jo liiaksikin puhuttuamme niistä vähäisistä välikappaleista, joissa Savakkojen ja Äyrämöisten eroitus ilmoitaksen, voimme nyt kysyä: onko tämä eroitus alkujansakin ollut näin vähä-pätöinen, vai onko sillä ollut suurempikin ja arvoisempi syy, kuin vaan tämän-kaltainen erilaisuus vaatteuksessa? Olisivatko Savakot ehkä jotakuta toista kansan-lahkoa kuin Äyrämöiset? – Kielestä yksinäisten Savakkojen ja Äyrämöisten kesken ei nyt enää voi mitään päättää, ja kuinkapa olisi ollutkaan mahdollista että he yksissä asuen ja yhtä kieltä puhuen olisivat voineet säilyttää kumpikin murteensa toiseen sekoimatta, josko olisivatkin eri lahkoihin kuuluneet ja josko murteilla olisikin alussa ollut eroitusta. Vaan merkillistä on kumminkin, että ne pitäjät, joissa Savakkoisuus on vallan päällä, niinkuin Uuskirkko, Koivikko ja Viipuri, puhutaan jotensakin hämäläistynyttä kieltä, ja hämäläisyys tuntuu hyvin hyvästi Pyhäristinkin, Valkjärven ja Kivennavan murteessa, joissa Savakkoisuus vielä parailaan sotii Äyrämöisyyden kanssa. Sangen ihmeellinen on se jyrkkä erilaisuus kielessä, jonka Vuoksen rannalla muutamissa paikoin tapaa. Niin sanottiin esim. Metsävirkin kylässä

Valkjärveä, Vuoksen vasemmalla rannalla: *maa, hakkaa, tupaa, kaula, eilen*, mutta kuin tästä tulin 3 tahi 4 virstaa Vuoksen poikki Kuninkaanristin kylään Sakkulaa, kuuluivat nämä sanat jo: *moa, hakkoa, tupoa, kakla, eklen*. Niin on mainituissa kolmessa pitäjässä loppu-hengähdys e: n perästä hyvin viono eli tuskin ensinkään löytyväkään, jota myöten niissä esim. sanotaan *menekään, tulepas, otahan, ei: menekkään, tuleppas, otahhan*. Sitä vastaan kuului sama hengähdys hyvin hyvästi Pyhäjärvellä, Sakkulassa ja Raudulla. Näiden pitäjien murre on muutenkin puhdasta karjalaista, lähes yhdenlaista kuin se kieli, mitä Korpiselillä ja Ilomantsin Venäjän rajaa vasten olevissa Kreikkalaiskylissä puhutaan, ja minun katsoessani ovat koko etelä-Viipurin asujamet olleet puhtaita Karjalaisia, sillä Savakko-pitäjienkin kieli on kuitenkin kaikkine hämäläisyyksineen pää-väylältänsä karjalaista. Vaan myöhemmin, kukaties pitkällisten sota-vainojen kautta rahvaan hävittyä rajan tienoilta, alkoi tänne pohjan puolelta siirtyä Hämäläisiä, joita Savosta päin tulijoita entiset asujat rupesivat kutsumaan *Savakoiksi*. Pääte – kko nim. merkitsee jotakin (enimmiten ihmis-) olentoa, niinkuin sanoissa: *nuorikko* nuori vaimo, *linnakko* linnan eli kaupungin asukas, *koirakko* koiranhammas, *emakko* emisä sika j.n.e. Karjalaisten kanssa yhteyteen joutuneet Hämäläiset eivät myöskään arvattavasti voineet säilyttää kieltänsä karjalaisuudelta, ja näin syntyi vähitellen tämä hämäläis-karjalainen murre, jota nyt puhutaan Viipurin läänin lounas-osassa. Karjalaisia ehkä asuu paksummalta edellä mainitun Äyräpään eli, oikein karjalaksi, Äkräpään järven tienoilla, josta he, eroittuaksensa näistä tulleista vieraista, rupesivat nimittämään Äkrämöisiksi, Ayrämöisiksi. Nimi levisi sitten sitä myöten kuin nimitetty lahkokin, ulottuen viimein Inkerinkin maahan.

Tämänkaltaiselta näyttää minusta Savakkojen ja Äyrämöisten kyllä arvoisista syistä syntynyt, vaan nyt enää vähäisissä asioissa näyttäytyvä eroitus. Tämän asian tarkempaan selittämiseen tarvittaisiin kuitenkin hyvin tarkkoja kielentutkinnoita niillä tienoin, joissa heidän rajansa kulkee; tämmöiset tutkinnot ottaisivat taas paljoa enemmän aikaa, kuin mitä minä, toiselle asialle lähtenyt, voin näillä seuduin viipyä, jonkatähden edellä olevat lauseeni ovatkin pidettävät pikemmin puheen-alkajaisina asiasta kuin varmoina päätteinä.

III. Runollisuus

Ne, jotka ennen ovat näillä seuduin runoja keränneet, ovat jättäneet ilmoittamatta, millä paikoin niitä enimmin löytyy. Helposti tulee se kuitenkin täällä matkaamalle tutuksi, että oikean runo-laulun (reki-virtten, leikillä myös reki-raamatun) rajat ovat aivan yhdet kuin Karjalaistenkin, nim. puhdasten Karjalaisten, s.o. vanhoja runoja eli niiden kaltaista ei eteläisessä osassa Viipurin lääniä löydy muualla kuin Pyhäjärven, Sakkulan ja Raudun pitäjissä. Turhaan koettelin laulajiksi kiitettyjä sekä miehiä että naisia niin Pyhäristin kuin Valkjärvenkin pitäjissä, turhaan kyselimme laulajia Kivennavalla. Saattaa olla, että näissäkin pitäjissä kuulee jonkun poikkinaisen runo-palasen. Myös osaa nuorempi kansa paljon nykyisiä teko-runoja, niinkuin Puhakan, Makkosen ja Vihta-Paavon teelmiä, ja muitakin runoja, mitä Mehiläisessä löytyy. Mutta ylipäätään sammuttavat niiden asujamet laulu-himonsa niinkutsutuilla *lenkki-virsillä eli lenkkilöillä* (jotka ovat yhtä kuin *arkki-veisut* muualla Suomessa), eli laulavat he niiden tapaan loppu-myötäisyyksillä koristettuja mitättömiä renkutuksia, joita näiltä seuduin saisi tukulta, ken niitä viitsisi kerätä. Tämä kyllä todistaa, että nykyisemmät mietteet ovat jo alkaneet juurtua, ja luku-taito enennyt kansassa, vaan näistä ei meidän asialle ollut etua. Ja tästä näkee lukija, että Pyhäristiä ja Kivennapaa lännemmäksi matkaaminen ei tee runonkerääjälle muuta kuin että "aika kultainen kuluupi."

Peräti toisin on laulun laita edellä mainituissa puhdas-karjalaisissa pitäjissä. Niin pian kuin vaan astut jalkasi näiden seurakuntain rajan sisään, tulee vanhan-aikuinen runo-laulu vastaasi yhtä täyteläisenä, yhtä suloisena kuin pohjais-Karjalassakin. Ilomantsin pitäjän tietää jokainen siellä lauluja keräämässä käynyt kyllä runo-rikkaaksi. Mutta nämä seurakunnat eivät jää yhtään jälle Ilomantsista tässä asiassa. Olletikin on Raudun pieni pitäjä oikea runola. Tässä pitäjässä löytyy nim. muutamissa kylissä (Keripata, Vakkila, Sirkeinsaari ja Palkeala) *Inkerikköjä eli Ischoria* s.o. kreikan-uskoista Karjalaista, joiden ainoana kirjallisuutena ja hengellisyyden toimittajana esi-isiltä peritty runon-laulu on. Näillä on laulu alinoma huulilla, ja joka varsinkin pyhän seutuna joutuu heidän pariinsa, niinkuin minä satuin tulemaan kolmantena päivänä *neliä pyhiä* eli helluntaina, se saa kuulla runoa ja runon-laulantoa vähän liiaksikin, liiaksi sentähden, että laulannot eli nuotit ovat hirmuisen rumia, niinkuin se näissä seuduin muuallakin pyytää olla laulantojen kanssa. Kuitenkin ovat lenkit Inkerikkojenkin seassa enenemässä ja runo-laulu vähenemässä. Nuoremmat naiset kuin esim. laulavat "liekussa" (kiikussa, heiussa) liekkumisen aikana keväällä, joka tapa on yleinen täällä. Inkerin-maassa ja Virossa, liittävät he joka runo-säkeen perään pitkän, "nuotin kannatukseksi" kutsutun loilotuksen, joka, ennen toisen säkeen sanomista, kerrotaan kolmasti ja lauletaan tavuilla: *tuula-illallej, hoila-illallej*. Tämä loilotus arvattavasti ottaa paljon aikaa, ja näin kelpaa vähempi-muistoinenkin esilaulajaksi, vaan – "entiseen aikaan," sanoi muuan vanha ämmä, "oli virttäkin kyllä laulaa, ei silloin tarvinnut tuula-illalla laulua jatkaa, niinkuin nyt."

Runot täällä ovat vähemmin kuin muissa laulu-tienoissa kertomarunoa. Kalevalan runoista ei ylipäätään muisteta muuta kuin palaisittain sen kova-osaisen Kullervon tapauksia, ja niistäkin vaan sitä onnetointa kohtausta, jossa hän "pillasi emonsa tuoman." Kullervon nimeä ei täällä kuitenkaan tunneta; häntä kutsutaan enimmiten Tuirettuisen eli Tuurikkiisen tuhmaksi pojaksi. Muita kertomus-runoja löytyy enemmän, hirmuisista tapauksista muinaisissa sodissa, naisten myömisistä ja rosvoamisista j.n.e. Historiallisia runoja on myös "jalo herra Puntuksesta," keisarinna Katarinasta (alkava sanoilla: "Kuoli meiltä kunnon rouva, katoi Katrina kuningas"), ja muista. Mutta parhaasta päästä on Kanteletar hyötyvä täältä saaduista lauluista. Kaikissa tiloissa ja mieli-aloissa Karjalainen täälläkin keventää ja tyhjentää sydämensä laululla, ja epäilemättä syntyy täänkaltaisia lauluja vieläkin uusia, pilkka-runoista virkkamattakaan mitään, joita joka kylässä vuosittain ilmestyy vereksiä, vaan joiden tutkain useimmin on vaan yhtä paikkakuntaa kosteva, yhdessä paikkakunnassa ymmärretty, jonkatähden ne olemmekin enimmäksi osaksi jättäneet keräämättä. Omituista laatuansa, josta muualla Karjalassa en ole kuullut, ovat täällä tavattavat moninaiset leikilliset ja lasten virret;

myös löytyy epigrammin tapaisia runoja, jotka vasta viimeisellä säkeellä ilmoittavat koko virren tarkoituksen. Näistä ovat muutamat hyvin "kokka-niekat," vaan tilan vähyys estää minun tässä lukijalle antamasta joitakuuta esimerkkiä niin näistä kuin muistakin lauluista.

Vaan josko Kalevalan runoja näillä seuduin vielä löytyykin merkki, niin kelvollisia *loihtu-runoja* emme ole tavanneet nimeksikään. Loihtu-runo ei hyöstykään muualla kuin missä kamala ja jylhä luonto, niinkuin korkeat vuoret, syvät ja aallokkaat järvet, jyrkät ja pauhaavat kosket, avarat ja synkät metsät, jonkalaisista luonnon kamotuksista loihtu-runossa onkin alinomaa puhe, pakoittaa ihmisen epäilemään ruumiillisista voimistansa, ja saattaa hänen näiden vallattomia vaikutuksia vasten sotimaan hengen, mielen, *sanan* aseilla. Geijer uskoo niistä moninaisista Ruotsin vuori-maakunnissa tavattavista kummitus- ja peikkotarinoista, että niitä ei voi kansasta hävittää mikään sivistys, sillä kamoittava luonto, väkevästi vaikuttava ihmisen mielessä, synnyttää ne uudellensa, uudessa muodossa, jos joku heistä katoaisikin joksikin ajaksi. Näin lienee osiksi loihtu-runojenkin kanssa maamme itäisissä ja pohjais-osissa. Ja sitä myöten ei Karjalaisilla etelä Viipurin läänissä loihtu-runo ole koskaan ollut oikeassa voimassaan, sillä luonto täällä on tasainen, matala, pikemmin sokea kuin ihana, ei missään ylhäinen eli hirvittävä. Yksin Laatokan järvikään, vaikka kyllä aava ja aallokas, josta jälkimäisestä sanasta sillä on nimensäkin, ei nosta mielessä sitä petollista tuntoa, jonka ankara luonto muuten aina vaikuttaa, joka tulee siitä, että sen rannat tällä puolen ovat matalat hietikot, ei hyvät näyttämään sitä luonnottarien kamppausta toinen toisensa kanssa, joka se lienee pää-syynä mainittuihin ihmisen tunteihin, ollessaan suuren luonnon parissa. Tämä luonnon mataluus on ihmisenkin luonnon mataloittanut, vienontanut, niin että siinä ei löydy sitä intoa, sitä "haltiaa," joka loihtiessa on välttämättömästi tarpeellinen. Tämän vaan entinen ulkonainen tila on myös tehnyt kansan mellommaksi, ja jos ei muu, niin olisi sen sammumaton kaupan halu ja alinomainen maantiellä "loikuminen," käyttäkseni sanaa vaan omasta murteesta, vierauttanut mielen niin syvistä aineista kuin loihtu-runo on.

IV. aapoja

Joku lukija saattaa arvella, että loihtu-runojen olemattomuus tässä osassa maata todistaa vaan sikäläisen kansan taipumattomuutta epäluuloihin. Vaan tässä erehtyy hän isosti. Jos runo-loihdun syvällinen taito, joka on korkeampi ja jalompi kuin tavallinen epä-luuloisuus, ei ole juurtunut tässä kansassa, niin on vähä-pätöinen, lapsellinen ja jonkin joutava taian tekeminen sitä yleisemmin kaikissa taudissa ja tapa-turmaisissa tiloissa koetettava keino paha karkoittaa. Pahan (taudin eli muun) synnyn tietäminen näyttää taian teossakin samoin kuin loihtien parantaessa olevan ensimmäisenä ja pää-asiana. Se keino, jolla tämän synnyn perille tavallisesti pyritään, on *arpominen*. Muutaman arpomisen laadun kertoi minulle eräs Sakkulainen seuraavalla tavalla. Seula asetetaan alas-suin maahan ja neli-kantaan seulan ympärille pannan kaksi hiiltä ja kaksi savi-palaista, niin että niistä tulee risti ja että hiili on hiilen vastassa ja savi vasta-päätä savea. Seulan pohjan keski-kohdalla riiputetaan nyt harjaa, varteen siotusta rihmasta, ja harjalta kysytään taudin syntyä esim. näin: "jos tauti lienee maasta tullut, niin käy hiileen! tahihan lienee vedestä tullut, niin käy saveen!" Harja, joka tähän asti on seisonut yhdessä kohden, rupeaa nyt häilymään, häilyy aina kovemmin ja kovemmin joko savi- tai hiili-linjaa pitkin taudin luontoa myöten, sillä sen se välttämättömästi ainakin ilmoittaa, ja siitä näkee arpoja, mistä paha on puuttunut. Samaan tapaan arvoitaan myös virsi-kirjan sisään haitta-puolestansa siotulla avaimella, jota riiputetaan sormella lehtiäisestä ja joka niin ikään sanoo, mistä tauti on lähtenyt. – Tämöisiksi pahan-päiväisiksi taioiksi on muinaisten Suomalaisten ankara loihteminen täällä kutistunut, jossa tietäjä rohkeasti astuu poisajettavan pahan kanssa taistelemaan, ja lujasti luottaen sanojensa tehollisuuteen, hengen innolla manaa hänen kipu-mäkeen, tuli-koskiin eli muihin pahoihin paikkoihin.

Vaan näistä kolkoista aineista kääntykäämme iloisempia puolia tšekäläisen rahvaan elossa katselemaan. Tanssi eli "tantsu" on täällä hyvin rakastettu huvitus laulun rinnalla. Tätä iloa ei minulla ole ollut tilaisuutta nähdä kuin yhden ainoan kerran, ja tunnustaakseni täytyy, ett'en tällöin sen rakennuksesta saanut oikeata selvää, oliko se niitä vanhan-aikuisia kansallisia tanssia, joita melsutus eli melkutin, hapan-lohko j.m. ovat, ja joita vielä paikoin muualla Suomessa tanssitaan, vai lienee hän ollut muualta tuotu, jolta se minusta näytti, sillä sitä hypättiin melkein "enkeliskan" tavoin. Liikkeet olivat miesten puolelta sangen notkeat ja somat, naiset taas menivät tasaisesti "kuin sorsat veden päällä," niinkuin siitä muutamassa lenkki-laulussa sanotaan. Viulut ovat täälläkin hävittäneet vanhan kantelen soiton. Kantelen soittajia kysyttäessä tiettiin kyllä aina mainita siitä ja siitä "varmasta ja selvästä" soittajasta, vaan kuin hänen koti-seutuunsa tulimme, oli taide-niekka joko kuollut eli kantelensa hävittänyt, vieläpä viuluksikin muuttanut. Viulun soittajia sitä vastaan löytyy melkein joka kylässä, sillä herännäisyyskään, joka muualla tylyllä jumalistelemisellaan karkoittaa viattoman ilon, ei tartu vähällä Karjalaiseen. Soittoa ja laulua täälläkin tarvitaan enimmin häissä. Ja häät kerran puheiksi saatua en voi olla kertomatta Valkjärven pitäjän häätapoja, jotka minulle puhui näissä asioissa paljon kokenut mies. Hänen lausettansa myöten pitävät Savakot ja Äyrämöiset, muun erilaisuuden ohessa, häänsä melkein yksillä käytöksillä, ja seuraavasta kertomuksesta näkee siis lukija koko tämän puolen häätävät.

Kuin lemmen kipuna on sytyttänyt pojan sydämen palamaan rakkaudesta kehen neitoon, ja hän siis ei näe tulevana aikaan ilman tätä toveriksensa saamatta, ei hän itse mene kosimaan, vaan lähettää joko isänsä eli emonsa morsiamen kotiin, tietämään tokko itse saapi tulla neitoa kosiin, vai ei. Sieltä kuin annetaan lupa, niin se sanan-viejä antaa rahaa morsiamelle, ja viepi sen iloisen sanoman, että raha otettiin vastaan, kotona odottavalle. Ensimmäisenä lauantaina sen jälkeen menevät sitten sulhanen ja morsian pappilaan "lukemaan" s.o. itsiänsä kuulutuksiin panettamaan. Pyhänä palajaa kumpikin kotiinsa, vaan ilta-puolella menee sulhanen kahden taikka kolmen naitto- eli *puhemiehen* kanssa morsiamen kotiin ja antaa juhlallisesti hänelle kihloiksi solen, sormuksen ja rahaa. Outo luulisi kihlauksen jo päättäneenkin tähän, vaan niin ei kuitenkaan ole. Sillä vasta sulhaisten

s.o. sulhasen ja hänen miestensä syötyä, oikeata naimisen kauppaa, tämän sanan alku-peräisessä merkityksessä, ruvetaan pitämään. Taloon on nim. kerinnyt kokoutua kylältä rahvasta, ja nämä myövät nyt morsiamen sulhaselle. Ensin kysytään suurta summaa, sataa ja enempiäkin; vaan toiset tinkivät puoleltansa, ja hyvän aikaa näin kauppaa hierottua, synnyttään viimein hinnoilla. Morsian annetaan, mikä kymmenestä, mikä viidestä ruplasta, jonka rahan sulhanen heti suorittaa morsiamelle. Kaupan tehtyä antaa hän morsiamen emollenkin niinkutsuttua "juottorahaa", ja puhemies viskaa rahvaalle lanttia "kissan-rahaksi", jolla nimi on siitä, että katsojat tässä tilassa naukuvat kuin kissat. Siitä panevat sulhaset rahvaan polttaa tupakkaa pöytään, "karkeata tupakkaa sekä kartuusia, ken mitenkin". Joku talonmies lukee ikäskuin tupakan siunaukseksi sen niin-kutsutun "tupakka-luvun", joka on runo-mittaan tehty kertomus tupakan synnystä, vaan niin ruokotoin, ett'en sitä tässä voi julaista. Sen luettua lauletaan vielä "tupakka-virsi", uusi-muotisempi loppu-myötäisyyksillä tehty laulu tupakan hyvistä avuista, vaan joka on niin mittäkään arvotta ja sen ohessa loppu-puolellansa, joten sitä minulle laulettiin, myöskin niin kelvotoin ett'en sitäkään huoli tähän panna. Vasta sen laulettua käypi rahvas tupakkaan käsin, ja tästä tupakan nautitsemisesta kutsutaankin kihlajaisia yleisesti koko tässä osassa maata *tupakoiksi*, ja niissä oloa *tupakoilla käymiseksi*. Morsiamen kotona yötä oltua lähtevät sulhaset maanantai-aamuna pois. Morsian lähtee heidän joukossansa sulhasen kotia katsomaan ja hänen kanssansa seuraa nainen, jota kutsutaan *sauvaksi*. Morsian ja sauva ovat sen päivää sulhasen vieraina, vaan lähtevät sitten seuraavana päivänä sulhasen lankoloihin¹ *susimaan* eli antimia keräämään, viipyvät tällä matkalla jonkun 3 taikka 4 päivää ja käyvät kaikkein luona, kutka vaan häihin kutsutaan.

Jonkun 3 eli 4 viikon perästä tulevat sitten häät, ja vihkiminen tapahtuu pyhänä kirkolla. Vihittyä menevät nuori parikunta kumpikin kotiinsa, vaan ilta-päivällä tulee sulhanen joukkoineen morsianta ottamaan. Morsiamen koti-talon pihalle tultua jääpi sulhanen ulos ja lähettää vaan yhden puhemiehen tupaan kysymään, saapiko talossa yö-siaa. Rahvas eivät sitä ensin antaisi, käskevät toiseen taloon. Hyvän aikaa tästäkin asiasta leikitellen juteltua, lasketaan sulhais-kansa sisään, ja talon-mies ottaa heidät vastaan laulaen värsyn eli kaksi jotain jumalista virttä. Puhe-miehet vastaavat puoleltansa värsyn eli parin laulamalla. Sen tehtyä ei tulijoiden vielä anneta rauhassa olla, sillä rahvas kysyy nyt heiltä *tie-kirjaa* eli passia. Puhe-miehet antavat heille jonkun paperin, olipa se mikä tahaan. Rahvas, joka siitä on lukevinaan, loruaa kaikenlaista muka näistä matka-miehistä, ja tässä ei taas sanota puututtavan hävittämiä juoruja tie-kirjan lukijoilta. Sitten tuovat morsiamen sauva ja niin monta muuta naista, kuin sulhasia on, näille tyhjän kaban (kiulun) kullenkin, jossa on nästyikki päällä. Sulhaset ottavat nästyikin ja panevat kappaan rahaa, mikä mitenkin, jotka rahat jäävät morsiamelle. Syötyä sitten käydään tanssimaan, ja näin menee koko yö ilossa ja riemussa. Häihin keräytyy tavallisesti paljon rahvasta *kuokkimaan*, joita kuokkavieraitakin tapa vaatii edes kerran syöttämään. Nämä laulavat nuorelle parikunnalle mikä hyvää, mikä pahaa, enimmäin kuitenkin jälkimäistä, ja usein koskevat laulajien kuokka-sanat niin kipeästi laulettuun eli hänen heimolaisiinsa, että ilosta erotaan tappelulla. – Maanantai-aamuna ottaa sulhanen saaliinsa omaksensa, ja morsiamen puolesta lähtevät kaaset ja hänen lähimäisiä sukulaisiansa noude-miehinä häntä uuteen kotiinsa saattamaan. Täällä on vastaan-otto, tie-kirjan kysyminen ja kaikki muut käytökset aivan samanlaiset kuin sulhasenkin tullessa morsiamen kotiin. Yön tullen saatetaan nuori parikunta "tupaseen" eli aittaan (jota paikoin myös kutsutaan "huoneheksi") makaamaan. Siellä annetaan heidän olla noin pari tuntia ja sitten viedään heille sinne ruoka. Vielä jonkun puoli tuntia saavat he olla kahden kesken, vaan nyt menevät kaaset ja *hunnuttavat* morsiamen, näin tehden hänen täydeksi vaimoksi. Morsiamen nimeä hän kantaa kuitenkin vielä nuorikkonakin hyvän aikaa, muutamissa paikoin Inkerin-maalla aina siksi, kunne anoppi kuolee ja hän saapi emännyyden käteensä. Hunnun saatuaan tulee morsian tupaan, ja laulettua taas jotakuta jumalista käydään syömään, jonka perästä ne lahjat,

¹ Sanaa *lanko* käytetään täällä sen pipliällisessä merkityksessä: sukulainen, heimolainen. Toinen pipliässä löytyvä sana, jota rahvaan kielessä en ole muualla kuin täällä kuullut, on *hamaan*, esim. hän meni hamaan Pietariin asti.

mitkä morsian susimassa käydessänsä on saanut, "lauletaan tupaan". Nämä ovat enimmin nästyyskiä, kintaita, esi-liinoja ja muita semmoisia. Morsiamen veli eli joku muu heimolainen jakaa ne hääväelle sillä keinoin, että huutaa suku-nimeltään jokaisen, jonka luullaan kykenevän lahjaa vastaan ottamaan, sillä siitä on raha annettava. Sulhasen isä, veljet ja sisaret saavat, niinkuin muuallakin on tavallista, antimiksi paidan, josta heidän myös täytyy antaa morsiamelle rahaa, ja enemmän kuin muiden. Morsiamen noude-miehet saavat hyvät nästyyskit, vaan nekin antavat enemmän rahaa kuin muut vieraat. Lahjukset kuin ovat jaetut, käydään sitten syömään, juomaan, tanssimaan ja kaikella tavalla iloa tekemään. Seuraavana aamuna syöäessä viimeistä ateriaa, joka pitää olla munamaitoa ja talkkunaa, ajetaan vaivaisen-rahaa, joka annetaan kirkon kassaan ja ilmoitetaan tulevana pyhänä saarnas-tuolilta. Niille noude-miehille, jotka ovat morsianta auttaneet hänen ompeluksissansa, tavallisesti hänen lapsuuden-ystäviänsä, annetaan pois-lähtiessä hää-ravinnoita kanssa niinkuin leipää, lihaa, putelli viinaa j.n.e. Nämä kuin tulevat koti-kyläänsä, josta morsiankin on, menevät iltaisella morsiamen kotitaloon, johon kylän nuori rahvas keräytyy, ja tässä pidetään näistä tuomisista vielä pienet pidot. Tätä kutsutaan *kurikoilla käymiseksi*. Ja häät sekä niitä seuranneet ilot ja pidot päättyvätkin tähän.

V. Rahvas

Monista tässä mainitsemattomista syistä ei rahvaan ulkonainen tila ole kiitettävä. Paitse Kivennapaa, joka kuuluu Rajajoen kiväärti-pajan alle ja jolla on hyvin huokeat verot, ja poisluettua vähäinen osa Valkjärveä ja Sakkulaa, jotka ovat tavallista kruunun maata, ovat Viipurin läänin koilliset pitäjät herrojen alustaa. Talonpojat ovat heidän lampuotiansa, jotka voisniekka eli pehtori, jos liian huolimattomasti tilaansa hoitavat eli muuten rikkovat hänen mielensä, voipi ilman lähtöpäivättä luovuttaa maasta. Tähän epä-vakaiseen oloon ovat talonpojat itset syy-päät. Sillä joku aika takaperin tahtoivat sekä isännät että esi-valta saada heidät kontrahdin tekoon, jonka kautta he määrättyä veroa vastaan olisivat edes kontrahdissa määrätyn pitemmän tahi lyhemmän ajan olleet tiloillansa pysyväiset. Vaan onnettomat epäluulot villitsivät rahvaan niin, että kontrahtia ei uskaltanut tehdä kuin hyvin harvat, ja yleinen epäluuloisuus tätä vastaan oli ollut niin suuri, että kontrahdin tehneiltä perheet pakenivat metsiin ja jättivät perheen-miehen yksinensä talossa istumaan. Arvattavasti on kontrahdin pelko nyt jo paljon asettunut, kuin on keritty nähdä, että siitä sen tehneillä ei ole ollut vahinkoa, vaan suuri hyöty. Jos siis moni talonpoika nyt jo on katunut silloista tuhmuuttansa ja olisi valmis kontrahdin tekoon, niin pitivät he tällöin parempana entiseen epä-vakaisuuteensa jäämisen. Ja tässä onkin tšekäläisen talonpojan elämässä nähtävän huolimattomuuden, laiskuuden ja ventouden juuri. Sillä arvellen: mitä minä huolin niin paljon työtä panna maahan, josta kukaties huomenna olen poisluovutettu! laiminlyöpi hän maanviljelyksen ja heittäytyy muille helpommille elatus-keinoille. Juuri samasta syystä ei hän rakenna kartanoansakaan, vaan rypee esi-isien aikaan tehdyissä, maahan kaatuviissa tuvan-töllissä, joihin hän ei paljon saa nauttiakseen edes ilman saatavaa Jumalan valoakaan, sillä lasit ovat harvoissa paikoin isommat nelis-nurkkaista puolta kyynärää, enimmäksi osaksi paljoa pienemmät. Tämmöisessä hämärässä elletessä hyöstyä siivottomuuskin sanomattoman hyvästi, eikä lienekään Suomessa missään niin siistitöntä kansaa kuin tämän puolen rahvas on. Porsaat, kukot ja kanat liikkuvat, kuin perheen jäsenet konsanansakin, tuvassa valloillansa. Eikä se emäntätä hämmästyttä yhtään, jos kukko minkä tekisi taikina-saaviinkin, jolla on samoin kuin pöydällä eli penkkilöillä alinomainen paikkansa tuvassa, nim. pöydän alapäässä. Siinä pidetään sitä eli sen kantta vielä joka-päiväisenä pöytänäkin, joten se arvattavasti nuolautuu ja pinttyy ympärillä istujien likaisista jaloista ja vaatteista niin paksuun tahrakkaan, että liasta ulko-puolelta milt'ei voisi lastuja vuolla.

Syrjä-elatuskeinot ovat monenlaiset. Maan-viljelyksen eli pikemmin karjanhoidon etuihin lienee kuitenkin vielä se luettava, että täältä vedetään Pietariin vasikkoja, porsaita, kanoja, kananmunia ja raja-pitäjistä maitoakin sekä "liyhkiä" eli päällistä; jälkimäistä niin tarkkaan, että monin paikoin ei löydä voin-murua koko kylästä. Tämä kauppa tuottaisi suuren edun rahvaalle, jos sitä oikein osattaisiin hallita. Vaan hyvin arvaa jokainen, että yleinen köyhyys ei anna aikaa eikä varaa syöttää teurastettavia eläimiä niin, eli pitää maito-tuottavia siinä korjuussa, että niistä olisi pantavaa semmoisten pöydälle, jotka kalliimman hinnan maksavat. Sen ohessa harjoitetaan tässä kaupassa kaikenlaista pettuutta, joka kaikki yhteisesti tekee, että ostaja varovasti käypi näiden kanssa kauppaan ja polkee hinnan niin alas kuin suinkin voipi.

Muuan elatus-keino, jota Valkjärveläiset olletikin harjoittavat, on *rätin keruu*. Minä satuin näkemään tämmöisen rätti-saksan Palkealan kylässä Raudulla. Hänellä oli vähän saippuata, nauhaa ja muuta pientä tavaraa kirstussa, jota hän antoi ämmille rätistä. Hän luki rätti-puudasta vaan 15 eli 20 kop. hop., ja tavarana hinnan antaen sai hän sen arvattavasti vielä huokeammasta. Tämmöiset kerääjät myövät tämän tavarän sitten rajan takana oleviin paperi-ruukkiin suurella edulla, ja jotakuta viikkokautta myöhemmin käydessämme semmoisessa tehtaassa Valkeasaaren seurakunnassa kuulumme rätti-puudasta siiloin maksettavan 80 kop. hop.

Yleinen työ keväällä maan sulettua ja ennen kiireempiä töitä on *parkin kiskominen*. Tänä vuonna kuului parkilla kumminkin olevan huono hinta Pietarissa, johon sitä vedetään, eikä kuormalta

saatavan juuri päälle 6 hopearuplan, joka ei suinkaan ole iso hinta, kuin muistelemme, mikä työ parkkia on kiskoessa raalla kevät-ilmalla metsässä ja sitten vetäessä 10 ja 12 peninkulman päästä kauppa-paikkaan.

Paljoo varmempi ja myöskin paljoo isompi rahan tulo on näiden pitäjien rahvaalla niinkutsuttujen *ruunun-lasten elättämisestä*. Pietarissa löytyy nim. suuri löytö-lasten huone, ja tästä annetaan lapsia talonpoikain elättää sekä Venäjän että Suomen puolelle. Kuin talonpojan vaimo on tehnyt lapsen, menee hän niin pian kuin voimat myöten-antavat Pietariin ja annaksen mainittuun löytö-lasten huoneeseen imettäjäksi. Täällä on hän 3 eli 4 viikkoa, saapi ruuan ja hyvän palkan, noin 30 tahi 35 kop. hop. päivältä, ja lapsi, jota hän siellä on imettänyt, annetaan sitten hänelle kotiin hoidettavaksi. Lapsien elatuksesta maksetaan kymmenenteen vuoteen asti 1 rupl. 50 kop. ja sitä vanhemmista 1 rupl. hop. kuukaudelta. Vaan ne pitääkin sitten hyvästi ruokkia, ja varsinaiset virkamiehet ovat sääty kahdesti kuukaudessa pitämään niinkutsuttua "motrua" eli katselmusta, tokko lapset ovat terveet ja puhtaat, ja jos kuka hänelle annettua lasta ei ole hyvästi hoitanut, otetaan se häneltä pois. Arvattavasti tästä on suuri rahan tuloksi maalle, sillä ainoastaan Raudun pienoisessa pitäjässä arveli kirkkoherra elätettävän noin 800 kappaletta näitä isättömiä lapsia. Mutta kuinkas käypi omille lapsille, jotka äiti voiton pyynnön tähden heti synnytettyä jättää vieraan varaan, sarvella imetettäväksi, ja joiden lihavuudesta ja puhdasna pitämisestä ei tarvitse vastata kellenkään "motruherralle", kellä oma-tunto ei motrua pidä? Tätä kysymystä on tässä vaikea vastata; se kuitenkin on varma ja toden-peräinen asia, että täällä kuolee mahdottoman paljoo pieniä lapsia, ja että väki-luku muutamain paikoin, esim. Raudulla, juuri sen (ei muuttojen eikä muun) kautta, on viimeisinä vuosikymmeninä tuntuvasti vähennyt.

Kaikilla näillä keinoilla ja myöskin, jos muu ei auta, sillä alinomaisella rahdin-vedolla pysytäkseen etelä-Viipurilainen aina rahassa. Vaan tämä raha kuluukin häneltä huvasti. Jauhokulia vedetään lakkaamatta jo kaiken talvea ja sitten aina uutiseen asti Pietarista. Sen ohessa on hän kaiken puolin herkullinen. Jolta vaan kopeekkakaan joutaa, se syöpi monenlaiset ryyni-puurot, piirakkaiset ja muut ruoka-herkut, se juopi "kohvit," juopi "sajut," ja sen tyttärillä löytyy aina takana rinkiä, kauruskoja (mesi-leipää) ja saikkoja (vehnä-pullia), niinkuin eräässä runossakin sanotaan:

          Tiimi on tyttöjen eleä,
          Syövät saikkoa salissa,
          Kauruskoa kammarissa.

Vaatteihin menettävät sekä miehet että naiset paljoo. Äyrämöis-naisten monenlaiset kirjat ja tikkaukset ovat kaikki osto-kangasta tehdyt, ja niiden paljas tekeminen jo maksaa paljoo, sillä se ottaa paljoo aikaa. Miehet, joilla pyhä-pukuna on tavallinen venäjän vaatetus, taikka semmoiset "leäpät" (lakit) ja viitat kuin Helsingissäkin nähdään kutsariloilla, ostavat saappaansakin valmiina Pietarista. Sieltä tuodaan kaikki hevoisenkin kalut, yksin ne paksut vempeleetkin, joilla Viipurilaisen nähdään ympäri maata koreilevan.

Jos helposti saatua rahaa siis säästyykin jollakulla saiturilla siihenkin määrään, että hän voipi panna jonkun summan "lampartiinkin," elää enin osa rahvasta köyhyydessä, ja tämän puolen tavallisia rikkaita ei ensinkään voi vetää niiden rinnalle, joita länsi- ja pohjais-Suomessa rikkaiksi kutsutaan.

Alinomainen rahan kanssa liikkuminen synnyttää Viipurilaisessa monta pahaa taipumusta. Jos vaan hyvän hinnan saapi, on hän valmis myömään vaikka oman äitinsä, kaupassansa harjoittaa hän valhetta ja petosta, ja on kärkeä oudon ja äkkinäisen kukkarosta hyötymään, vaikka hän varkaudesta on yhtä puhdas kuin muukin Suomalainen. Varkautta parempi ei kuitenkaan millään tavalla ole väärä todistus oikeuden edessä, ja jos tosi lienee mitä tuomarien ja virka-miesten kuulee valittavan, niin saadaan vieraat miehet täältä moninkin paikoin puhumaan, mitä asia-mies panee heille suuhun. Se siveys tavoissa, josta tämän puolen naisväkeä kiitetään, ei myöskään taida olla muuta kuin se yksinkertaisuus, joka aina on tavattava raaemman kansan elannossa; jossa vähän on houkutusta, siinä

tullaan vähemmin erehtymäänkin. Vaan että läheinen rajanaapurius kansan kanssa, jossa liiallista vapautta mies- ja vaimo-puolten välillä ei pidetä minäkään vikana, ei ole ollut vaikutuksetansa etelä-Viipurilaisten tavoissa, sen havaitsee jokainen siinä maassa matkustava pian. Omasta kokemuksestani tiedän, että runoja kerätessä kevyt-mieliset laulut ovat vaimoilla ensimmäisinä, kuin vaan laulattajaan kerran ovat perehtyneet, ja heidän kanssansa olet työllä saadessasi heidät ymmärtämään, ett'ei semmoiset virret "kirjaan kelpaa."

Jumalan sanan tuntemattomuus ei kuitenkaan ole syynä näihin hänen käskyjensä rikkomisiin. Sillä joka paikassa, missä laukkuni olen avannut ja laukussa olevat kirjaset, joita rahvasta vasten olen pitänyt kanssani, ovat tulleet näkyviin, ovat sekä nuoret että vanhat olleet hyvin näpyljäät niitä joko ostamaan eli muuten ansaitsemaan, ja näissä tiloissa näyttänyt luku-taito on ollut kiitettävä, varsinkin mitä lapsiin tulee. Vaan tämän kansan keveämpi mieli ei kauan pidä enemmän kirjan kuin papinkaan opetusta tallella, ja sama mielen keveys, jos en huoline sanoa kevyt-mielisyys, varjelee sen herännäisyydestäkin, sillä siementä tähän ohdakkeita kantavaan kasvuun ja sen kylväjiä ei täälläkään ole puuttunut. Taikka jos etelä-Viipurilainen kerran kääntyy heränneeksi, on hän tässäkin kevytmielinen ja palvelee silloin Jumalata "hyppimällä," niin kuin niiden muutamissa paikoin ilmestyneiden "lukijain" sanotaan salassa tekevän. Kansan luonto estää kuitenkin tämän ainoastaan raja-kylissä näyttäneen vaarallisen villityksen laajemmalle levenemästä, ja seurakuntien paimenet ovat myös kiitettävällä valppaudella siitä lammas-laumansa varjelleet.

Mielen keveydeksikö lienee täkäläisen rahvaan luonnossa sekin luettava, että se kernaasti apinoipi muita kansoja sekä vaatteissansa, niinkuin jo miehistä sanoin, että kielessänsäkin. Harva mies löytyy, joka ei, vaikka edes solventamalla, puhuisi venäjän kieltä. Sen ohessa ja juuri sen kautta onkin kieleen tullut paljo venäjänkielisiä sanoja. Molempaan seikkaan niin Venäjän puhumiseen kuin sanojen siitä lainaamiseen on kumminkin tarviskin pakoittanut Viipurilaista, sillä kaupparetkillensä tarvitsee hän mainittua kieltä välttämättömästi, ja lainatut sanat ovat taas melkein yhtä, mitä muissa maakunnissa on lainattu ruotsinkielestä. Tämän todistavat semmoiset sanat kuin: *lääppä* (*leäppä*), *kormano*, *läjät*, *jassikka*, *pristani*, *perevosa*, *rokona*, *satu*, *liyhki* j.m., joilla toisissa paikoin maatumme ovat ruotsinkieliset vastaavaisensa: *hattu eli myssy*, *tasku*, *silat*, *kori eli aski*, *ryki*, *lossi* (*saksankielisestä sanasta floss*), *kyiti- eli holliraha*, *ryytimaa eli vieläpä rekoolikin*, *reta*. On tähän murteeseen ruotsinkielestäkin lainattu sanoja, niinkuin esimerkiksi: *mollit* helmat, *sunti* salmi, *kaappi* sekä *kaappi* että *pöytä-laatikko*, *liivit* j.n.e.

Viime aikoina on kansa jo kumminkin puhdas-kielisten kirjojen enemmän levettyä maahan, ruvennut vähentämään näitä ulko-kielisiä sanoja puheestansa. Pappien ja virka-miesten esimerkki, jotka täällä niinkuin muissakin osissa maata puhuttavat lapsillansa aina kouluun lähettämiseen asti rahvaan kieltä, kuluttaa kansasta vähitellen sen oman kielen häpeilemisen, joka Suomalaisen täälläkin on saattanut vierailta korestilla omaa ihanuutta peittämään. Varmaan parempaa kansallisuuden tuntoa lapsissansa herättääkseen on muuan kirkkoherra eronnut tässä asiassa virka-velistänsä ja ottanut lapsillensa hoitaja-naisen Kyyrölän venäläisestä kylästä, josta seikasta hän toivoi perheellensä paljon etuja, mitä sitten tulleeikin, koska mainittu nainen jo oli oppinut sitä kieltä, jota kirkkoherra itse puhui rouvansa kanssa, ja näin tyhjäksi-tehnyt ne toivot, jotka olivat liikutelleet rakastavaista isän-sydäntä.

Viipurin läänistä poikkesi kirjoittaja sitten matka-kumppalinsa kanssa Inkerin-maahan, jossa he kävellen tätä maata useammassa suunnissa keräsivät kelvollisen runo-kokouksen. Erottuaan mainitusta kumppalistansa työskenteli kirjoittaja syksypuolen samaa kesää *Vatjan kielen* kanssa, josta hän seuraavana vuonna Ruotsin kielellä toimitti kieli-opin, ja vielä syksymmällä oleskeli hän Tartonlinnan (Dorpat'in) kaupungissa, Viron kieltä ja kirjallisuutta oppimassa, josta hedelmä, kirjoitus *Viron nykyisemmästä kirjallisuudesta*, löytyy painettuna aikatautisessa kirjassa Suomi vuodelta 1855 (sivv. 1-109). Mutta kuin näillä matkoilla ei tullut muita erinäisiä matkamuitelmia kirjoitetuksi, niin ei niiltä tässäkään voida sen enempää kertoa, vaan saapi lukija heti lähteä kansa sille matkalle, jonka kirjoittaja teki seuraavana vuonna Aunuksessa.

Matka Aunuksessa v. 1855

Ensimmäinen Kirja

Savodojen linnassa (Petrosavodsk'issa) 1 p. kesäk. 1855.

Rakas Ystävä! Viimeinkin istun nyt Oniegan rannalla, tämän järven, joka ymmärtäjälle tietää niin paljon kertoa Suomalaisten muinaisuudesta ja jonka tienoot vielä nytkin ovat isoksi osaksi Suomalaisilta asutut, tällä rannalla, johon jo niin kauvan olen turhaan ikävöinyt. Hyvin arvaat, että minulla sitä ensi kerran nähdessäni povessa hyppi vähäiset thalatta-thalatta-tunteet, vaikka meri ei minulle ilmoittanutkaan vaivojen loppua niinkuin Xenophon'in seuralaisille, vaan niiden alkua.

Niinkuin tiedät elää Suomen kansaa, eli kansoja, joiden seassa Suomen kielellä tulet toimeen, ulkopuolella meidän Suomeamme lähes yksi verta kuin meidän rajojen sisällä. Et ole niitä Köppen'in venäjänkielisiä töitä tainnut saada käsillesi, jossa hän tekee tilin Venäjän vallan europalaisen osan kansoista, niiden seassa Suomalaisistakin, ja seuraavat numero-luvut, näistä toista otetut, eivät sinusta siis tuntune hyvin ikäviltä.

Venäjän piirissä, ulkopuolella Suomen rajoja, löytyy Suomalaisia:

	Hamäläisiä	Karjalaisia
<i>Virolaiset</i> , Viron- ja Lihvinmaassa Pietarin ja Pihkovan (Bikov'in) lääneissä	633,500.	
<i>Lübi- eli Liiviläiset</i> Kuurinmaalla	2,100.	
<i>Vatjalaiset</i> Inkerin-maalla	5,100.	
Muut <i>Inkerin-maan</i> Suomalaiset asujat (Savakot, Ayrämöiset ja Inkerikot)		90,000.
Karjalaiset <i>Novgorod'in</i> läänissä		27,000.
Karjalaiset <i>Tver'in</i> ja <i>Jaroslav'in</i> lääneissä		86,000.
<i>Vepsäläiset</i> Novgorod'in ja Aunuksen lääneissä	16,000.	
Karjalaiset <i>Aunuksen</i> läänissä		44,000.
Karjalaiset <i>Arhangelin</i> läänissä		11,200.
	>656,700	258,200.

Näistä lähes 1 miljonasta Suomalaisesta elävät enimmäkseen yhdessä jaksossa Suomenmaan kanssa, ja tekisivät jo yksinänsäkin, vielä paremmin sen kanssa yhtenä, pienen valtakunnan, vaikka toiselta puolen täytyy sanoamme, että useampain tässä lueteltujen kansojen ja Suomenmaan Suomalaisen välillä sivistyksessä on satoja vuosia.

Virolaisten kieltä mainitsemattakaan, on näiden muidenkin heimolaistemme murteita aika välistä tutkittu Suomesta käsin, ja varsinkin on Aunuksen ja Arhangelin Karjalaisten kieli heidän maassansa tehtyjen runo-keräysten ja matkustusten kautta tultu hyvästi tuntemaan, vaikka tietelle siitäkin lienee vielä paljo työtä. Eteläisemmistä murteista oli Sjögren-vainaja tutkinut kaikki, paitsi Tver'in Karjalaisten kieltä, vaan kuin hänen tutkintonsa näissä asioissa oli enemmän historiallinen kuin kielellinen, niin ei kielitutkinto niistä hyötynyt muuten kuin sen kautta että eri lahkojen rajat ja asuin-paikat tulivat paremmin tunnetuiksi, ja etelämpänä Syväri-jokea (Svir'iä) olevista kielemmistä haaroista ei vielä löydy kirjoitettuna muuta kuin Lönnrot'in kelvollinen väitelämä: *Om det nord-Tschudiska språket*. Mutta kielitutkintomme ja kieli-oppimme ei pääse eteenpäin ennenkuin kaikki murteet, niin myös nämä mainitutkin, ovat tutkitut, jonka ohessa myös on pelättävä, että jälkimäisistä monikaan ei enää kauan jaksa seisoa joka puolelta päälle tunkeuvaa venäläisyyttä vastaan ja että ne sen yhteisen äitin-kielen omituisuudet, joita kukin parhaiten viljeli, niinmuodoin jäivät tuntematta,

joten taas se alkuperäinen kuva, joka kieli-opin kerran tulee yhteen-sommitella kaikista murteista, jäisi vajanaiseksi ja epä-selväksi.

Minulle sattui se onni, että auttajien ja ystävien avulla sain matkustella sekä Inkerinmaalla että Vironkin kielen piirissä, jolla matkallani sain myös tilaisuuden tarkemmin ylös-panna Vatjalaistenkin kieli-murteen omituisuudet. Niin heräsi mielessäni toivo, enkö yhdellä tielläni vielä saisi Vepsäläistenkin ja eteläisten Karjalaisten murteita tarkemmin tutkia, ja hyvään ystäväin toimesta on tämäkin matkani tullut mahdolliseksi. Tämän matkan alkua saan sinulle nyt tässä vähän kertoa.

Päätökseni oli alkaa matkani sen pohjaisimmasta päästä, s.o. Aunuksen läänin etelä-osasta, ja vähitellen painua etelään päin, kunne koko matka päättyisi Tverin Karjalassa. Sitä varten läksin Pietarista liikkeelle hela-tuorstaina 17 päivänä mennyttä toukokuuta. Astuttuani siihen höyryvoimaan, joka Nevaa myöten oli minun Pähkinälinna saattava, sanoin mielessäni jää-hyväiset kaikille niille eduille, jotka matkalaiselle on siitä, että selvästi ymmärtää matkustettavan maan ja matka-kumppaliensa kielen, ja valmistuin kärsivällisyydellä kestämaan kaikkia niitä vastuksia, jotka muukalaista varsinkin tässä maassa kohtaavat, sillä vähän voin sitä toivoa, että nyt hyvälle aikaa saisin kuulla niitä kieliä, joita paremmin ymmärrän kuin venäjätä. Tässä kuitenkin erehdyin. Matkalle päästyä ja sen hälyn ja tungoksen asetuttua, jota höyry-laivoilla tavallisesti on ennenkuin kaikki pääsee paikoilleensa, kaikui useammalta kuin yhdeltä haaralta korviini tuttuja kielen-ääniä, jotka tosin eivät vaikuttaneet minussa niin suurta ihastusta kuin entiselle ulkomaalla matkustavalle Venäläiselle tuli, joka rauta-tiellä sattui vierus-kumppalinsa jalalle polkemaan ja tämän röyäistyä tuskansa hyvin tutulla ja ei ihanalla venäjän-kielisellä kirouksella, ilolla huusi: oi rakkaat isänmaalliset äänet! Vaan mielelläni kuuntelin minäkin niitä isänmaallisia ääniä, jotka nyt kävivät korviini, ja aloin tiedustella niiden synnyttäjiä. Ensinkin oli höyry-laivan päällikkö Ruotsalainen, joka useampia vuosia takaperin oli eronnut kotimaastansa ja tänne tultuansa ruvennut sen yhdys-kunnan palvelukseen, joka Nevan joella käyttää höyry-laivoja. Hän puheli erään matkalaisen kanssa, jonka myös murteestansa heti kuulin Ruotsissa syntyneeksi, ja jonka sekä halvanlaisesta asustansa että kalveasta ja laihasta muodostansa päätin ompelijan kisälliksi. Vaan vähän aikaa puhuteltuani miestä sain tietää, että hän oli rauta- ja muiden tehdasten rakentaja, kotoisin Vermlannista ja tänne leipäänsä etsimään tullut noin neljä vuotta takaperin. Mainittuani, että täällä senkaltaisten töiden taitavalla miehellä mahtoi olla sen suurempi palkan-ansio kuta vähemmän semmoisia taitajia vielä löytyy maassa, sanoi hän juuri vastaisin päin yleistä tammöisten vehkeiden tuntemattomuutta syyksi siihen, että hänen oli työläs toimeen tulla, sillä ne, joiden tilat ja varat vaatisivat heitä tehtaallisiin yrityksiin, ymmärtävät näiden luontoa ja hyötyä vielä liian vähän, ja panevat ennen varansa muihin vähempisatoisiin edes-ottoihin. Kumppalini oli selvä Venäläinen, ja kummeksiessani tätä sanoi hän Pietariin tultuansa jonkun ystävän neuvosta muuttaneensa erääseen venäläiseen perhekuuntaan, jossa vanhin tytär oli opettanut hänelle Venäjän kieltä ja sitä niin suloisesti sokertanut, että hänen ruotsalainen sydämensä oli kokonaan sulanut Venakon ihanuudesta ja hän tästä itsellensä ikuisen kieli-oppaan ja toverin ottanut. Muuten hän oli kiivas sodan vihaaja ja toivoi sen ajan ei enää kaukana olevan, jona kaikki kansat elävät suloisessa sovinnossa, ja vaikka kuinka olisin kokenut osoittaa että tammöistä uutta maata ja uutta taivasta ei tässä maailmassa ole odottamista, ja että ihmisten seassa ainakin tulee löytymään semmoisia ilkiöitä, jotka riistävät ja polkevat heikompa naapuriansa ja joiden tähden toistenkin pitää olla varoillansa, ei hän luopunut toivostansa, että sota kohtakin oli aivan mahdottomaksi tuleva. – Mutta vielä rakkaampia ääniä kuin sen kielen, jota näiden miesten kanssa puhuin, kuuluivat korviini höyry-laivan käyttäimestä (masiinasta), jonka hallitsija ja hoitajat olivat Suomalaisia. Yleisesti tapaatkun Venäläistä harvoin semmoisessa toimituksessa, joka lujaa kestäväisyyttä eli erinomaista tarkkuutta vaatii. Niin on isoin osa Pietarin käsityöläisiäkin, varsinkin kaikissa isompaa taitoa vaativissa käsi-töissä joko Suomalaisia eli muita ulkolaisia, ja niin höyry-konettienkin käyttäjät sekä tehtaissa että kulkuneuvoilla. Pienemmässä kaupassa ja muussa rahan-antavassa tupen-lekuttamisessa, jossa työn kovuus ei hartioita kivistä, Venäläinen sitä vastaan on verratoin ja hyötyy siinäkin, missä toinen nälkään kuolisi. Paitse edellistä saan sinulle vielä

esittää erään maa-miehen, kauppiaan Pietarissa K: n, joka, syntynyt venäläisistä vanhemmista Haminan kaupungissa, siten on Suomalainen alamainen ja puhuu Ruotsin kieltä niinkuin Suomeakin aivan selvästi. Hän matkustaa Aunuksen läänissä olevaan kaupunkiin Vytegra, jonka tienoilla on vuokrannut liitu- ja punamulta-murron. Kuultuansa minun myös matkustavani Aunukseen pyysi hän minua kajuutti-toveriksi kanavalla, jonka tarjon mielelläni otinkin vastaan, sillä hänestä puhtaasta Venäläisestä oli minulle arvattavasti hyvä apu alku-matkassani.

Pähkinälinna (Schlüsselburg'iin), jota myös Pähkinäsaareksi ja Pähkeliksi olen kuullut mainittavan, tulimme kello 1/2 2; koko matka, vähän päälle 60 virstan,² kesti siis vaan 4 1/2 tuntia, vaikka meno oli vasta-virtaan. Nevan rannat ovat alusta hyvin matalat ja parilta kymmeneltä virstalta kesä-asunnoilla ja kylillä peitetyt; ylempänä korkenevat ranta-penkeret kahden puolen ja kasvavat laihaa männykköä. Joen suurin leveys on 350 ja vähin 150 sylvä. Nevaa voipi kutsua Pietarin kaupungin äitiksi, sillä ilman tältä joelta ja siihen juoksevilta kanavoilta ei tämä kaupunki olisi voinut nykyistä suuruuttansa saada. Ennen Moskovan rauta-tien rakentamista valuivat nim. koko pohjaisen ja keski-Venäjän tuottamat tätä jokea myöten meren rantaan. Mainittu rauta-tie on jo temmannut osan ja tempaa aikaa myöten vielä enemmän tätä kuletusta puoleensa, mutta nytkin olisi vastaan tulevien aluksien määrän voinut sadoiksi saada, ken niitä lukemaan olisi ruvennut. V. 1838, jolta vuodelta Stuckenberg'in viimeinen ilmoitus Nevan-kulun määrästä on, tuli sitä myöten Pietariin eli meren rantaan 24,391 alusta ja 1,378 lauttaa, joiden yhteen-laskettu arvo oli 142 milj. 726 tuh. paperi-ruplaa, ja vasta-virtaan meni Pietarista takaisin 2,829 alusta ja 8 lauttaa, joiden arvo oli 24 1/2 milj. ruplaa. Arvellet: mihinkäs muut alukset saavat, kuin niin monesta tulijasta niin vähä menee takaisin? Useimmat näistä myödsään lastin purettua Pietarissa melkein niissä olevan puun arvosta s.o. noin 20-40 hopea-ruplasta, ja kulettajat palaavat kotiinsa joko toisissa aluksissa eli maata myöten. Tämä myöminen tapahtuu sentähden, että niissä joissa, joita myöten alukset tulevat, vielä löytyy perkkamattomia koskia, joissa alusta tyhjänäkin on vaikea ell'ei mahdollin vasta-virtaan kuletaa. Yhdeksi ainoaksi matkaksi tehdyt ovatkin nämä alukset hyvin törkeät, koskien ja kanatojen tähden leveä-pohjaiset matalassa-kulkijat ja kömpelöt, ja jos heidät jättäisi tuulen varaan, sen voiman, jolla alukset luontoansa myöten oikeastaan kulkevat, niin olisi heidän rantaan-pääsemisensä milt'ei isompi ihme kuin Valamon monasterin perustajan kulku, jonka rahvaassa säilyvä lause kertoo tähän saareen tulleen – myllyn-kivellä. Purjeesta ei näille aluksille siis ole suurta apua. Tavallisesti vedätetään ne hevoisilla, yhdellä tahi parilla, harvoin useammalla, ja hevoinen otetaan jo useasti kotoa kanssa. Varmemmin vedätetään parkkeja ihmisillä, mutta tälläkin keinoin näimme Laatokan kanavalla useampaa alusta kulettavan. Miehiä oli kuusi kappaletta ikäskuin valjaissa kunkin parkan edessä; he näyttivät vetävän kaikesta voimastansa, sillä palkka maksetaan summassa koko matkalta, ja vaikka heidän sanottiin työllänsä hyvästi ansaitsevan, täytyy tunnustani, että ihmis-arvoni tunsin muutamia tuumia supistuvan ihmisen näin juhtana nähdessäni. Kumminkin vetäjin, sekä ihmis- että hevois-juhdiin, kuletetaan alusta pitkästä vetonuorasta eli jukosta, maston latvaan sidotusta, ja perä pidetään aluksesta joko hirmuisen pitkällä melalla eli vielä hirmuisemmalla hirsistä tehdyllä pyyryllä. Vastaan-tulijoista aluksista, kuin vetäjät kulkevat yhtä joki-vartta eli kanavan reunaa, selvittää siten, että toisen vetäjät seisahtuvat, alus juoksee entistä vauhtiensa eteenpäin ja vastaan-tulija laskee sen löyhenneen, veteen painuneen jukon päällitse, joten viivytystä ei tule minkäänlaista. Vähän vaikeampi on ohitse-pääseminen seisovista aluksista. Jos tämmöisessä ei ole mastoa, niin annetaan jukon juosta pitkin alusta, jonka miehet saavat varoittaa, että se eteenpäin mennessään ei tempaa mistä airoa, mistä vesi-pytyä, mistä mitäkin irtonaista kalua kanssansa veteen. Vaan kuin seisovassa aluksessa on masto, ei jukkoa käy sen ylitse nostaminen, vaan se päästetään irti vetäjistä, kootaan alukseen ja viskataan ohitse päästyä taas vetäjille, joita, kuin ne hevoisia ovat, pienoinen poika on ajamassa.

² Koko Neva on 67 virstaa pitkä. Nämä ja enimmäkseen seuraaviakin ilmoituksiani ovat otetut Stuckenberg'in tekemästä: *Hydrographie des Russischen Reiches*, I Theil, S: t Ptburg 1844, ja saman tekijän kirjasta: *Beschreibung aller im Russischen Reiche gegrabenen und projectirten Canäle*, 1841.

Pähkinälinnan tultua oli jokaisella etemmäksi matkaavalla ensimmäisenä huolena hankkia itsellensä sia kello 3 Uuteen Laatokkaan lähtevihin matkustavia kulettaviin aluksiin, joita muukalaisella, Hollanninko kielestä lainatulla nimellä kutsutaan *treschkot*. Sen tehtyä oli jo pahoin naukuvan vatsankin vaatimuksia aika tyydyttää ja tilaisuus hyvä lähellä olevassa "traktirissa." Joka ruokailtuansa täällä ei ruvennut kuuntelemaan tupa-urkujen epäiltävää ihanuutta, jota kaikissa venäläisissä ravinto-paikoissa saapi kylläksensä ja vähän liiaksikin kuulla, pakeni takaisin treschkotiin kalujansa katsomaan ja uutta kulku-neuvoa lähemmin tutkimaan. Vaan sen lähtemiseen on vielä runsasta puoli tuntia aikaa, ja evääksikin, sillä treschkotissa ei myöä muuta kuin viinaa ja tsajua, näitä kahta ainetta, joita ei huonoinkaan musikka tule toimeen, evääksikin olet jo kanavan rannalla istuvilta ämmiltä ostanut pullia ja suolata paistettuja vereksiä siikoja, joiden mauksi ämmä on eri maksusta likaisilla hyppysillänsä likaiseen paperiin vielä likaisempia suoloja antanut. Näin ihan valmisna ollen ei tiedä mitä tehdä, sillä treschkotin kannella istuminen käypi ikäväksi jo siitäkin syystä, että rannalta tungeksen ympärillesi kymmen-kunsin kerjääjä-akkoja, jotka kiskovat sinulta kukin kopeekan, mikä nuoruuttasi kiittämällä, mikä hyvää morsianta toivoen, mikä povaamaan tarjotellen. Näistä ahdistuksista ei pääse muuten kuin että lähdet vähän kävelemään pitkin jokivartta ja rannalta käsin katselet joen suussa saarella olevata Pähkinälinnaa, johon aikasi ei enää riitä mennä. Tämän linnan rakensivat Venäläiset v. 1323, ja sitten oli se vuorotellen milloin Venäläisten milloin Ruotsalaisten vallassa, kunne edelliset 14 päiv. lokak. 1702 pysyväisesti asettivat lippunsa sen tornille. Paitse näitä entisten sota-retkien elähyttäviä muistoja herättää tämä linna myöhemmältä ajalta muistoja, jotka surkeudessa ovat edellisten vertaisia, vaan joilla ei ensinkään ole sitä virkistävää luontoa, jonka tunnet muistellesasi sodan tosin veristä vaan uljaita melskeitä. Luopuaksesi näistä ajatuksista voit linnan ohitse pitkä-silmällä³ katsahtaa Laatokan merellenkin, joka sinusta on rakas, sillä se ja sen rannat, Nevan ja Syvärin jokien väliä lukematta, ovat vielä kokonansa Suomalaisten vallassa, tämän meren rannalla olet jo ennenkin käynyt, elänyt, kukaties syntynytkin, varmaan ystäviä, ehkäpä hellempiäkin tuttaviasaanut, joille kaikille ennen edemmäksi poikkeamistasi voit lämpimän tervehdyksen mielessäsi lähettää. Vaikka siis Laatokkaa rakastamme ja se näin muodoin meille kyllä on *pontos euxeinós*, täytyy kumminkin tunnustaa, että se muun puolesta on oikea *pontos axeinos*. Koko sen laajalla ranta-alalla ei löydy yhtä ainoata kelvollista satamaa. Paraimmiksi sanottavat alusten lymy-paikat ovat kuitenkin Suomen puolella, nim. Sortanlaks, Jaakkiman hamina, Sortavala, Valama ja Salmisten satama. Näistäkin on useampi aivan vaaraton vaan muutamilla tuulilla, toisilla taas ovat alukset niissäkin suuressa vaarassa, ja ilman sillä ovat kaikkikin syvempi-kulkuisille laivoille matalat ja hankalat tulla. Vaan meren avaruus ja ranta-maiden mataluus tekevät, että myrskyt ja aalto aavalla merellä ovat niin ankarat kuin täällä, jonka ohessa kulkua monin paikoin rasittavat hieta-matalikot, joita tuuli vielä kaiken pahan lisäksi ajaa paikasta paikkaan, ja joiden tilaa ja laajuutta siis ei koskaan päästä tuntemaan. Sentähden onkin merenkulku Laatokalla hyvin vähä-arvoinen. Suomesta en luule tätä merta purjehdittavan useammalla kuin korkeintaan sadalla aluksella, ja niidenkin lastit ovat vähästä arvosta, enimmäksi osaksi halkoja ja puu-tavaroita, kiveä Ruskealasta, Puutsalosta ja muistakin paikoin, kaloja ja joku vähä voita. Venäjän puolella on tosin kulku suurempi Syvärin suusta Nevaan, vaan ei sekään ole kanava-kulun rinnalla mistään arvosta. Laatokan suurin pituus on pohjasta etelään 194 virstaa ja suurin leveys lännestä itään 119 virstaa. Syvyyttä on sillä tavallisesti 10 syltä; vaan muutamain paikoin pohjaisemmassa osassa 165: kin syltä; Konevitsan saaren ja Sortanlahden välillä on paikoin 25 ja vähää pohjaisempana jo 55 syltä.

Mutta treschkotin kello on jo soinut kahdesti, – nyt soi se kolmatta ja viimeistä kertaa, jättäkäämme siis Laatokka ja Pähkinälinna kaikkine muistoinensa hyvästi ja kiiruhtakaamme uuteen kulku-neuvoomme. Treschkot on noin 20-30 kyynärää pitkä ja 6-10 kyyn. leveä venheen tavoin rakennettu alus. Sen alimmainen, pohjaa likin osa on katettu ja jaettu tavallisesti neljäksi kajuutaksi,

³ *Pitkä-silmäksi* kutsutaan yli koko Viron ja Inkerin-maan sitä kalua, jolla meillä on muukalainen *kiikarin* nimi, eli se vielä hankalampi, uudesta tehty sana *kurkistin*.

joista kolme kokimmaista ovat rikkaampia kulkijoita vasten ja maksavat Pähkinälinnasta Laatokkaan (104 virstaa) 3 ruplaa hop. kappale, vaan perää lähinnä oleva on aluksen kulettajien asunto ja kannella kulkevien yhteinen lymy-paikka. Näiden kajuuttain katto on nim. tasainen, taide-puilla ja penkeillä varustettu, ja tässä kulkee noin 30-50 henkeä semmoisia matkajia, jotka eivät voi eli tahdo mainitulta matkalta enempää kuin 30 kop. hop. maksaa. Koko rakennus muistuttaa mieleesi niitä kuvia Noan arkista, joita pipliän-historiassa olet nähnyt, joka yhtäläisyys meille kävi sitä merkittävämmäksi kuin meidän matkatessa satoikin hirmuisesti. Noan monen-laatuisista eläimistä jos meidän aluksesta muut lienevät pois jätetyt, niin ei suinkaan sikaa ja sen luontoa sikaisuutta ole unhotettu. Muihin aluksiin nähden kulkee treschkot kiireesti, sillä sitä vedätetään kahdella hevoisella, jotka noin parin eli kolmen kymmenen virstan päässä aina otetaan uudet. Myös kulkee se läpi yön, mutta kumminkin meni matkalla Laatokkaan, jota etemmäksi treschkotit eivät kule, lähes vuorokaus aikaa, ja 4 eli 5 virstaa on se matka, jonka se tunnissa siirtyy eteenpäin. Kajuutat ovat sangen hyvät, niissä on kaksi miehen-maattavaa sohvaa, pöytä ja pienoinen ikkuna. Kuin matkalaisia yhdessä kajuutassa on kolme, niinkuin meitä edellä mainitun kauppamiehen ja hänen puukhollarinsa kanssa oli, niin viettää kolmas yönsä lattialla, joka onni meistä kohtasi viimeksi nimitettyä. Kauniilla ilmalla on kulku näissä aluksissa sangen hupainen, vaan sateella, jota meidän kulkeissa kesti 3/4 osaa matkaa, ahtautuu kannella kulkijoita, jotka kaikki eivät sovi yhteiseen kajuuttaan, siihen kaitaiseen solaan, johon herras-kajuuttain ovet aukeevat, ja heidän sorinaltansa, pajatukselta, toralta ja kirouksilta ei lempokaan tahdo tulla toimeen.

Aluksesta näin puhuttuani pitäisi muuan sana sanoa itsestä matka-väylästäkin. Se on, niinkuin hyvin tiedät, Laatokan kanava, menevä pitkin Laatokan rantaa Nevan alusta Volhovan joen suuhun. Stuckenberg kertoo, että Pietari Ensimmäinen rakentaen uutta kaupunkiansa tuli ajattelemaan vaarallisen Laatokan kanavalla kiertämistä siten, kuin kaupungissa talven tultua elo-aineet aina nousivat niin kalliiseen hintaan, että köyhempää rahvasta useampina talvina kuoli tuhansin hengin nälkään. Kulun keventämisellä jokia myöten ja mainitun järven välittämisellä oli toivottava maan sisä-osista enemmän tulevan niiden tuotteita pää-kaupunkiin, joten hinnat laskeutuisivat ja kaupungin olisi mahdollinen enetä. Tässä ajatuksessa ei Pietari erehtynytäkään, ja kanavan työhön käytiin käsin v. 1718. Teettäjien pettuus ja muut esteet tekivät, että hän ei itse ennättänyt nähdä tekoansa valmisna, sillä vasta 1731 avattiin se kulettavaksi koko pituudeltansa. Sen kaivamiseen käytettiin sekä päiväläisiä että sota-miehiä, joita jälkimäisiä työssä oli toisin ajoin kymmenin tuhansin miehin, mutta ruotsalaisista sota-vangeista, joita muistan lukeneeni tässä työssä käytetyksi, ei Stuckenberg kanavan historiassa mainitse mitään, ja luultava onkin, että sota-vankia ei pantu näin lähelle kotimaansa rajaa irtonaisin käsin työtä tekemään. Tämä kanava yhdistää, niinkuin sanoimme, Volhovan Nevan kanssa, ja sen kautta aukesi kulku tuotteille Volhovan, sen syrjä-jokien, Ilmajärven ja siihen juoksevien monien ja suurten jokien tienoilta. Vielä suurempi tuli hyöty tästä kanavasta sen yhdistettyä Vyschnij-Volotschok'in kanavan kautta Volgan latvojen ja näin muodoin Kaspian meren kanssa, joka kanava kaivettiin melkein yksin aikoihin edellisen kanssa. – Toinen, keskimäinen ja suorin Volga-joen yhdistys Laatokan ja Itämeren kanssa on Tihvinan-kanavan kautta, joka yhdistää Laatokkaan vähän idempänä Volhovan suuta lankeevan Säsjoen eräiden Volgaan menevien vesien kanssa, ja joka tuli valmiiksi v. 1812. Säs'in ja Volhovan suut juoksuuttaa toisiinsa pitkin Laatokan rantaa 10 virstan pituinen, v. 1802 valmiiksi saatu Säs-kanava. Vielä kolmas tie Volgasta Nevaan on Marian-kanava, joka yhdistää Belo-oseron ja Oniegan järvet, josta jälkimäisestä Syväri juoksuuttaa veden Laatokkaan, ollen edellinen Volgan syrjä-jokien kanssa yhteydessä. Tämä kanava valmistui v. 1808. Syväriin suusta taas kulkee Syväriin kanava pitkin Laatokkaa Säs'in suuhun, joka kanava tuli valmiiksi v. 1810. Edellä mainittu Tihvinan-kanava on myös yhteydessä Viena-joen (Dvinan) kanssa, ja sen kautta Itämeri Vienanmeren (Valkean meren) kanssa. Näin selitettyäni lyhykäisestään kaikki ne meriyhteydet, jotka Laatokan kanavaa myöten saattavat tavaransa meren rantaan, en enää luulekaan ihmetteleväsi sitä mahdotointa liikettä, joka tällä kanavalla on. Enin sitä myöten kulkeva tavara on eloa, hedelmiä, nahkoja, pellavasta, liinaa, puu-tavaroita, halkoja ja kiviä, ja juuri näiden tavaroiden

tähden, jotka useasti lastataan avonaisiin partioihin ilman erinäisittä laita-peitteittä, on myös kielletty kanavalla höyry-aluksia käyttämästä, koska niistä nousevat kipunat voisivat tämmöisten alusten kalliit lastit valkean vaaraan saattaa. Tämä tulen kielto on niin kova, että treschkotissakaan ei kannella saa tupakkaa eikä edes sikariakaan polttaa, ja meidän matkatessa oli päällikkö, joka tämmöisistä rikoksista on vastuun-alainen, saada sakkoa 25 rupl. hop. siitä, että eräästä katsastus-paikasta oli nähty miehen treschkotin kannella savuja vetelevän. Päällikkömme koki kumarrellen ja nöyrällä puheella lemmitellä sen ala-upsierin vihaa, joka häntä tästä nuhteli, ja onnellisesti ohitse päästyä tyhjensi hän kirouksilla ja sadatuksilla, joista Venäjän kieli on niin sanomattoman rikas, kymmenin ja sadoinkin kerroin hätänsä sen musikka-rukan päälle, joka syy-pääksi löydettiin.

Näitä ja muita asioita oli treschkotissa hyvää aikaa katsastaa ja miettiä. Matka-kumppalistani kävi aika vielä ikävemmäksi kuin minusta, ja hän oli jo lakkaristansa näyttänyt minulle korttiakin, joilla muka aikaa lyhentää. Vaan tähän huvitukseen en viihtinyt puuttua, ja pian saikin kortti-kumppalin eräästä Saksalaisesta, joka eli missä kussa Volhovan tienoissa ja jolla oli toimensa halkojen ostaminen ympäristöltä ja niiden Pietariin kulettaminen, josta etuja kehui sangen suuriksi. Hän oli vielä nuori mies ja vasta 6 vuotta sitten Lihvinmaalta tänne tullut, vaan oli jo niin tottunut maahan ja sen tapoihin, että käytöksesssänsä oli milt'ei venäläisempi kuin Venäläiset itset. Laatokan kaupunkiin tultuamme oli minulla ensi työnä kuulustaa, tokko Lotina-Pellolle lähteviä aluksia eli venheitä oli kaupungin rannassa. Tämmöinen löytyikin pian, pienoinen kolmilaita venhe, keski-kohdalta katettu molemmin päin avonaisella katoksella. Vaan kuin omistaja tahtoi minulta tästä matkasta neljää hopearuplaa, kuin edellensä ilma oli sateinen, tuulinen ja kylmä, niin päätin suostua entisen matka-kumppalini tarjoon ja hänen kanssansa maata myöten lähteä, varsinkin koska maamatka paitse muitta eduitta tuli huokeammaksi kuin venehin meneminen. Kumppalini hankki matkallemme niin kutsutun tarantas'in ja piankin olisimme tästä hyvästä paikasta olleet valmiit lähtemään, ell'ei Saksalainen, joka kortti-huvituksesta ei vielä ollut kylläänsä saanut, olisi kiusannut kumppaliani tälle siihen asti ei hyvää onnetarta vielä uudellensa koettelemaan. Jo treschkotissa oli nim. toinen heistä ikäskuin leikin vuoksi "pannut lautaan" kymmen-kopeikaisen, joka pian oli ruplaisiksikin kasvanut. Heidän pelinsä ei ollut viisaampi sitä, jota meillä siaksi kutsutaan, vaan sen lopetettua viimeinkin myöhään illalla, luopui Saksalainen isommasta raha-summasta kuin koko minun matka-kassani oli, eikä hyvällä mielellä meiltä jää-hyväisiä ottanut. Hänestä erottuamme läksimme yötä myöten matkalle. Itsestä Laatokan kaupungista, joka elää paraastansa läpi-kulkevien parkkojen kostitsemisesta, en voi muuta sanoa kuin että sen kiveämättömät kadut sateisina aikoina ovat kurjat kulkea, ja että kellä pitkä-vartiset voide-nahka-saappaat on, se pääsee Laatokankin kaduilla ilman jalkojansa märäksi saamatta eteenpäin. Muuten on Laatokka hyvin vanha kaupunki, sillä jo Venäjän valtakunnan perustaja Rurik asettui ensin tähän paikkaan ja rakensi sen. Silloin oli se kuitenkin paria kymmentä virstaa poikempana merestä, jolla paikalla, nykyisen Uspenskojen kirkon seudussa, vieläkin sanotaan löytyvän jäännöksiä. Nykyisen eli uuden Laatokan asetti Pietari Ensimmäinen tähän Volhovan suuhun. Tämä joki, jonka yli meidät saatettiin nuoraa myöten vedettävällä lautalla, on leveä kuin järvi ja yön hämärässä näyttivät sen rannat kauniilta. Volhovan itä-puolella on maa matalaa, tasaista, enimmäksi osaksi metsätöintä aina Syvärin suurelle syrjä-joelle Ojat'ille asti, jossa se ylenee vähän ja kasvaa männykköä.

Ladeinoje-Polessa, karjalaksi *Latina- eli Lotina-Pellolla*, joka on pieni piirikunnan kaupunki (ujesdnij gorod) Syvärin varrella, oli aikomukseni ruveta muutamiksi viikoiksi asumaan, osittain erästä alettua työtä päättääkseni, osittain myös paremmin Venäjätä oppiakseni. Vaan tässä rähjässä ei voinut kunnan korttieriä löytää, jonkatähden en kauan arvellutkaan, vaan päätin heti pitentää matkani aina tänne Petrosavodsk'iin, karjalaksi Savodoille, asti. Täältä kuvernöörin olo-paikasta toivoin muassani vietävien avustus-kirjojen kautta voivani läänin-hallitukselta saada jonkunlaisen käskyn maalla oleville ala-virkamiehille auttaa minua matkallani, ja ilman sittä tiesin pohjais-Tschuudein eli Vepsäläisten pohjaisimman ryhmän, jonka ensimmäiseksi työ-paikakseni olin katsonut, olevan vaan 60 virstaa etelään päin tästä kaupungista. Matkastanikaan en kauan epäillyt lähteäkö Syväriä myöten sen

suuhun asti Oniegan rannassa ja siitä maisin Petrosavodsk'iin, eli Aunuksen kaupungin ja maan kautta maata myöten, siliä Aunuksessa toivoin tapaavani täällä eläviä luteerin-uskoista Suomesta tulleita Suomalaisia, joiden tilan tiedustamista katsoin velvollisuudekseni, ja toiseksi tahdoin myös vähän kuunnella Aunuksen Karjalaisten kieltä, vaikka sen tutkiminen nyt ei juuri tarkoituksenani ollut.

Erottuani hyvästä matka-kumppalistani, joka läksi edellensä Vytegraan päin, alkoi stantsan (postipaikan, kestikievarin) isäntä tarjota minulle hevoisia ilman podoroschnatta eli tie-kirjatta, ja tingittyäni kyyti-raham kolmatta osaa huokeammaksi ensi vaadintoa päätinkin häneltä hevoiset ottaa, joista tosin tulin maksamaan vähän enemmän kuin jos podoroschna olisi ollut, vaan joten pääsin vaivasta ruveta sitä ja sen antaja-virkamiestä kaupungilta etsimään. Juuri poies lähteissäni tuli nuori mies hyvän-laisessa asussa sisä-huoneesta hoippuen ulos, ja pyysi minulta anteeksi, että tultuamme stantsaan ja nimiämme ylös-kirjoitettaessa häneen oli noussut se syntinen ja pakanallinen ajatus, että minä, jonka nimi hänestä oli niin oudolta kuulunut, olisin anglitschanin (engelsmanni)! Tätä ajatusta ja sen kanssa seuraavata pelkoa oli hän jo kokenut lievitellä parilla kolmella viina-ryypylläkin, vaan kuinka suuri oli hänen ilonsa, kuin oli kuullut Venäjän kieltä puhuvani, ja kuinka suuri eikö hänen katumuksensa ollut, oikea-uskoisesta eli toki oman tsaarin alamaisesta miehestä niin hirmuista ajatelleensa! Pian tuli hän kumminkin tuntemaan että tosin olin jälkimäinen, josko oikeauskoisuuden onnestakin täytyi ollani ulkona, mutta hänen hyvätahtoisuutensa ei siitä vähennyt; hän oli muka itsekin käynyt vieraassa maassa, nim. Libaussa, jossa oli ollut isänsä (Pietarin kauppa-miehen) ulkomaalta tulevia tavaroita vastaan-ottamassa, ja jossa häntä sinä yhtenä yön-seutuna, jonka siellä oli viettänyt, hirmuinen ikävä oli vaivannut, kuin ei muuta ollut maan kielellä osannut lausua kuin: *ihh weiss nit*. Sekä ikävätäni haihduttaakseen että loukkaustansa hyväksi tehdäkseen tahtoi hän nyt kostitsemisen pyhää velvollisuutta minua kohtaan täyttää, ja leppyjäis-kannut voin itse valita joko viinana eli romminä. Loukkauksen, kuin se ajatusta ulommaksi ei ollut tullut, voin hänelle kernaasti anteeksi antaa, mutta leppyjäis-kannuille en ruvennut jäämään, vaan otin uudelta ystävältäni kiireimmän mukaan jää-hyväiset ja läksin pois.

Syvärin joki on Lotina-Pellon kohdalla, jossa Aunukseen päin menevä saatetaan lautalla yli, kapeampi kuin sen väkevä syrjä-joki Ojat, jonka poikki olimme muutamia kymmeniä virstoja ennen Lotina-Pellolle tultua kulkeneet. Tien varrella Aunukseen päin ei Syvärin pohjais-puolella ole kuin yksi kylä Venäläisiä. Jo toinen kylä, Mägrä nimeltä, noin 40 virstaa joelta, on Karjalaista, jotka kieltänsä kutsuvat *Aunuksen eli Livvin* kieleksi, ja joiden ala täältä saaden ulottuu pohjaan päin aina lähelle Vienan merta ja Lapin rajoille, ja lähelle Oniegan merta itää kohti. Paitse kielessä, näössä ja tavoissa eroavat karjalaiset käytöksesssänsäkin Venäläisistä naapuristansa ja uskolaisistansa. Karjalainen ei kumartele eikä livertele niinkuin Venäläinen, ja kaluistansa voipi matkalainen olla täällä yhtä huoletoimna kuin Suomessakin. Jutellakseni Mägrän stantsan vanhan isännän kanssa jäinkin tähän yöksi ja Lotina-Pellolta oleva kyyti-mieheni sopi hänen kerallansa, että tämä seuraavana aamuna saattaisi minut loppu-matkan (10 virstaa) Aunukseen, johon asti edellisen oli minua kyydittävä. Näiden Karjalaisten kieli on jo hyvin venäläistynyttä, joka ei ihme lienekään. Ukko jutteli ennen "pajatetunkin" (laulettu) Livviksi, vaan nykyisen rahvaan sanoi hän vaan laulavan venäjänkielisiä "pajuja" (lauluja). Entiseen aikaan oli Syvärin pohjais-varsi ollut kokonansa Karjalaisten vallassa, vaan Pietari Ensimmäinen, joka Savodojen laitoksia rakentaessansa useasti matkasi sinne ja kerran ratsain kulkiessansa Lotina-Pellolta suoraan Savodoille oli lähellä Syväriä tavannut kylän, jossa häntä ei oltu "ellennetty" (ymmärretty), oli antanut käskyn, että kaikkein Karjalaisten piti Venäjän kieltä oppia, jota käskyä ei kuitenkaan jaksettu täyttää muualla kuin Syväriä lähinnä olevissa kylissä ja näin olisivat näiden asujat karjalaisista Venäläisiksi muuttuneet, näin venäläisyyttä muuhunkin Karjalaan enemmän tullut. On näiden eteläisten Karjalaisten kielessä toistakin vierasta ainetta, nim. tschuudilaista eli vepsäläistä, varsinkin idempänä, Pyhäjärven pogostalalta alkain aina Savodoille asti. Tämän seurakunnan tienoissa kulkee se Suomen maan-selästä tuleva mäki-harjanne, joka katoa Syvärin ja Oniegan seuduissa, ja saattoi entiseen aikaan olla Vepsäläisten ja Karjalaisten rajana, sillä heti sen itä-puolella tapaat kielessä sen muutoksen,

että esim. d, jota Karjalan kielestä ei löydy, kuuluu hyvin puhtaasti ja selvästi (*meiden, teiden, andan, kandon*), ja että rahvas kutsuu kieltänsä *Lyydin* kieleksi ja itsiänsä Lyydiköiksi, jolla nimellä minuakin kunnioitettiin. Puhtaita Tschuudeja (Vepsäläisiä) näiden tienoitten asujat eivät kuitenkaan ole, vaikka vepsäläinen aine heidän karjalaistuneessa kielessänsä on epäilemätöin ja heti tuntuva. Vepsäläisiä, joita tšekäläinen rahvas toden mukaan tietää eläväksi etelään päin Savodoilta, kutsutaan täällä *Schoksalaisiksi*, ja kartalle katsoessani löysinkin näiden mainitussa ryhmässä *Schoksa*-nimisen kirkkokunnan ja saman nimen olen eräällä pienellä, Syväriin juoksevalla joella läänin etelä-osassa nimenä tavannut. *Vepsäläis*-nimeä ei tuntenut kukaan, eli sanottiin Vepsäläisiksi pohjempana eläviä Karjalaisia. Vasta, paremmat tiedot asiasta saatuani, tahdon sen sinullenkin tarkemmin selittää. – Mainitulta Mägrän ukolta sain myös tietää, että tšekäläisten "Suomalaisten" (luteerin-uskoisten) ylevin mies Jörän Turunen, josta Pietarissa jo olin kuullut, varmaan oli huomenna tavattava Aunuksen kaupungista.

Täällä on mm. torikaupan laita aivan toisin puolin kuin meillä. Täällä kulkee talon-poika kaupunkiin ei myömyään vaan ostamaan, sillä viikon tarpeet lihassa, voissa, kalassa, "kartohvelissa" ja muissakin aineissa haetaan aina pyhänä Aunuksen "rinkalta" (torilta). Myös keräytyy rahvas tänne huvituksen vuoksi ympäristön metsä-kylistä, ja illalla lopettaa jokainen juhlaansa niin, että juopi maan-tien varrella olevissa kapakoissa päänsä täyteen koko viikon edestä. Tämä elämän-laatu on luteerilaisillakin tavaksi tullut, ja sentähden voi niitä, niinkuin sanottu on, huomenna joukolla tavata Aunuksessa. – Aamulla varahin läksimme siis isännän kanssa liikkeelle, vaan tietämättäni löysin "telegalla" kaksi matka-kumppalia, joista ei minulle oltu mitään virketty. Toinen, joka istuihen rinnalleni, oli viinan-myöntioikeuden vuokranneella puukhollarina ja palasi nyt Lotina-Pellon tiellä olevien kapakkojen viikko-tuloja keräämästä Aunuksen, ja toinen taas, ukon viereen ajajan-istuimelle ruvennut, oli hänen apulaisensa. Koska heidänkin kauttansa voin jotakin tietoa saada maan elosta ja olostä, niin annoin heidän olla paikoillansa, ja viina-puukhollari oli niin hyvä ja pyysi minua korttieriin luoksensa. Myös oli hänen ilta-puoleen mentävä Savodojen tietä myöten 45 virstaa yhdenlaiselle asialle kuin nykyinenkin matkansa oli ja tarjoutui minulle edellensäkin matka-toveriksi ja kyydin-osamieheksi, luvaten Aunuksessa hevoiset hankkia ja vakuuttaen koko Savodojen tiellä podoroschnaa ei tarvittavan, josta raha vaan menisi turhaan ja jota nyt pyhäpäivänä ei saisikaan ennenkuin jos ilta-puoleen, pyhän ohitse mentyä. Näitä viimeisiä lauseita en uskonut tosiksi, sillä nähtävästi tahtoi hän vaan minusta saada kyydin-puolentajaa itsellensä, jonka tähden en matkastakaan voinut mitään varmaa sanoa. Kaupunkiin tultua, jonka, muista pitkin Ylösen-jokea (ven. Olonka) olevista kylistä, eroitti vaan eräistä maalatuišta taloista ja niin-kutsutusta gostinnoj-dvor'ista (kauppa-kartanosta), alkoi rahvasta kokoutua torille, jonne minäkin läksin heidän elamoitsemistansa katsomaan, edellä mainittua Turuista kuulustelemaan ja häneltä täällä elävien maan-miesteni tilaa tiedustelemaan. Näistä sain piankin yhden käsiini ja sen avulla löytyi Turunenkin. Hän niinkuin muutkin täällä elävät Suomalaiset ovat tänne tulleet nälkää pakoon köyhemmästä kotimaasta ja oleksivat kasakoina eli päiväläisinä tšekäläisten talonpoikien työssä, joten työntekijä mies voipi kesässä ansaita noin 25-40 hopearuplan paikoille. Useimmat näistä maan-miehistämme ovat kotoisin Karjalasta (Ilomantsin, Pielisen, Nurmeksen ja Liperin pitäjistä); Savolaisia ei täällä taida olla kuin juuri joku nimeksi. Enimmät heitä elävät Aunuksen piirikunnassa, vähempi osa Syvärin joella alusten ja lauttojen kulettajina, ja vähin muissa osissa tätä läänää. Harvalla on oma mökkinsä, sillä ansiot menevät kädestä suuhun, vaan leivässä kertoivat hyvin pysyvänsä. Sitä vastaan on hengellisestä ravinnosta suuri puutos. Ennen oli Novgorod'ista käsin Saksalainen luteerin pappi kerran kesässä käynyt Aunuksessa, lapset ristinyt, parikunnat vihkinyt ja haudat siunannut. Vaan kuin tämä pappi ei ollut sanaakaan Suomen kieltä eikä edes Venäjätäkään osannut, niin arvaa jokainen, kuinka vähän hänestä oli apua ja lohdutusta heidän hengelliselle tilallensa. Niin joku aika takaperin määrättiin Suomessa erityinen pappi niitä luteerilaisia varten, joita elää venäjän-uskoisissa seurakunnissa pitkin rajaa, ja tämä (tätä nykyä vara-kirkkoherra David Sirelius, jonka olopaikka taitaa olla Pitkärannan ruukki) on hyvä-tahtoisuudesta ruvennut kerran vuodessa käymään

Aunuksenkin luterilaisille saarnaamassa. Vaan vielä näinkin on näiden poloisten hengellinen tila surkea, sillä kuinka paljo voipi 7 eli 8 sataa henkeä, joka määrä luterilaisia Suomalaisia täällä kaikkiansa on, nauttia yhtä ainoaa opettajaa parissa eli kolmessa päivässä vuodessa? Ja näin ei ihme olekaan, että joku jo kreikankin uskoon on mennyt, sillä Karjalaiset pilkkaavat luterilaisten uskoa ja "mainittelevat (viekoittelevat) heitä niinkuin kehno (piru) sielua," joten eräs vaimo lausui, isänsä uskosta luopumaan. Olletikin kuuluvat täällä syntyneet lapset, jotka parempaa eivät ole nähneet, olevan taipuisat Venäjän uskoon, sillä lapsia, jotka jalalle päästyänsä lähetetään joko kerjäten eli muuten henkeänsä elättelemään, ei vanhemmilla ole suurta tilaisuutta opettaa eikä hoitaa. Tässä asiassa on nimitetty Turunen kuitenkin paljon hyvää vaikuttanut. Hän on nim. useampia kymmeniä vuosia takaperin ruvennut vähäistä maksua vastaan lapsia joutoajoillansa opettamaan, ja monen täkäläisen Suomalaisen onkin luku-taidostansa häntä kiitettävä. Vaivastansa ei Turunen, paitse sitä hyvin vähäistä minkä lasten vanhemmat ovat voineet häntä korvata, ole saanut muuta kuin kerran 85 ruplaa hop., joka raha hänellä annettiin Suomen ministeriltä Pietarissa enemmän sen vuoksi, että hän toimittaa lukkarinkin virkaa jumalanpalvelua pidettäessä. Turunen on pieni, terävä-näköinen ukko, lasten opetukseen kuitenkin jo liian vanha ja kukaties vähän ryyppyynkin menevä. – Lasten opettaminen ja jumalisuuden harjoittaminen on vaikea senkin puolelta, että kirjoja on vähä ja niiden saanto milt'ei mahdotoin. Minulla oli muassani heille muutamia testamentteja, ja sanoilla ei voi kertoa sitä iloa ja onnea, joka niille hyvälle lukijoille tuli, joille Turunen nämä jakoi. Siunaukset minulle ja niiden lahjoittajalle, eräälle Amerikkalaiselle kauppa-miehelle Pietarissa, olivat loppumattomat, ja muuan näistä onnellisista, nuori täällä syntynyt vaimo, työnsi minulle väkisen vasta-lahjaksi puoltatoista syltä pitkän puna-kirjoilla päätetyn pyhke-liinan, tavalliset Karjalassa, jonka viimein otinkin vastaan sen hyvän sydämen tähden, jolla se annettiin. Jos maamme kirjan-kustantajat tahtoisivat näiden vieraassa maassa elävien köyhien maan-miestemme valoksi kustantamistansa kirjoista lahjoittaa joita kuita kappaleita, niin luulisin heidän harvoin siunauksesta niin rikkaan työn sekä heille itsillensä että kanssa-ihmisillensä tehneen kuin tämä olisi. Lahjoitettavat kirjat saisivat olla mitä lajia tahansa, vaan arvattavasti olisivat kelvolliset hengelliset kirjat saajille rakkaimmat. Lähettää tällaisia lahjoja voisi edellä mainitulle vara-kirkkoherra Sireliukselle Sortavalan kautta, jonka mielellänsäkin luulen vaivaksensa ottavan niiden jakamisen Aunuksessa. Toinen anomus, jonka heidän puolestansa kannan Suomen maalle, vaan jonka täyttämystä en uskalla toivoa, olisi se, että heitä Esivallan puolesta autettaisiin jonkunlaisen rukoushuoneen joko rakentamiseen eli edes hyyräämiseen.⁴ Jumalan-palvelua on tähän asti pidetty jossakussa kerraksensa hyyrättyssä isommassa huoneessa Aunuksen kaupungissa. Hyyriä on useasti pitänyt maksaa kymmenin ja kaksintoista hopearuplin, ja koko rahvas-joukko ei ole kuitenkaan mahtunut sisään Jumalan sanaa kuulemaan. Ei taitaisi liika olla, jos maamme yhteisistä varoista joku 3 eli 5 sataa ruplaa tähän tarpeeseen käytettäisiin, koska nämä Aunuksen luterilaiset kumminkin ovat maamme lapsia ja alamaisia ja vuotisen veronkin (4 hopearuplan paikoille) passi-rahana maksavat Suomen hallitukseen. Jos varsinainen herran-huone kerran tulisi hankituksi, olisi papin saaminen helppo asia, sillä yhden opettajan sanoivat itsetkin ilman muiden avutta voivansa hyvästi palkita, ja nuorille, vaikutusta isooville pappiloille olisi täällä mitä soveljain työ-paikka. Lähetyksen asiaan pakanoiden kääntämiseksi vieraissa valloissa annetaan meilläkin lahjoja, joka tosin on kiitettävä teko; täällä olisi lähetyksen keto oman maan rajalla, omien maa-miesten seassa, jotka tosin eivät ole pakanoita. Eivätkö jumalaiset hyvän-tekijät ja hyvän-teon seurat tahtoisivat näitä kurjia maan-miehiämme auttaa rukous-huoneen tekoon? He ovat vielä yksiä Suomalaisia kuin kaikki muutkin koti-maan helmassa istuvat, onnellisemmat maa-miehet. Katovuodet ja tämän koto-maan kova luonto ovat heidät tänne ajaneet, ja vaikka leivän tosin ovat täällä löytäneet, niin riippuvat heidänkin kantelensa paju-puilla, he istuvat hengellisessä surussa ja pimeydessä, ja useampi toivoo koto-maan rakkaassa povessa edes viimeisen lepo-kammion saavansa.

⁴ Tämä toivo on ilokseni viime vuosina toteutunut. Suomen hallitus, niinkuin kuulen, on ostanut Aunuksen kaupungissa maan kirkon ja pappilan siaksi ja määrännyt 500 hopea-rupl. vuosi-palkaksi varsinaiselle papille tässä maassa.

Turusen ja muiden Suomalaisten kanssa hyvän osan päivää vietettyäni, läksin viimeinkin korttieristani uudellensa kaupungille, tiedustamaan kuinka podoroschnan saamisen laita oli; sillä ilman semmoisetta taika-kalutta ottavat kyyditsevät tavallisesti kaksin ja kolmin-kertaisenkin maksun kuleuksesta, jossa asiassa viina-puukhollarini kiitosta Savodojen tiestä en uskonut todeksi. Tultuani siihen virka-paikkaan, josta tie-kirja oli lunastettava, oli virka-mies jo kerinnyt mennä kotiinsa, ja tänne mentyäni ei hän sanonut pyhä-päivänä voivansa sitä antaa; joka oli hänellä vaan tyhjä, luusimisen tilaa aukaiseva, estelmys, sillä lakia myöten pitää tie-kirja antaa yölläkin. Luusimaan häntä en ruvennut, sen siaan otin taskustani kreivi Armfelt'in minulle annetun avustus-kirjan, jossa hän vaatii virka-miehiä ja – kuntia minua edespäin auttamaan, ja tämän kirjan luettuansa olikin virka-mies heti valmis lähtemään virka-huoneesensa, mutta neuvoi minun sitä ennen menemään poliisi-mestarin tyköön ja siltä kirjallisen luvan tie-kirjan antamiseen hankkimaan. Poliisi-mestari, vanha hyvän-tahtoinen ukko, pani kohta suoritettuani karttarahan "piisarinsa" tätä kirjaa kirjoittamaan, ja sitä odottaessani oli hän hyvä ja tarjosi tupakkaakin, kuitenkin vasta sen jälkeen kuin hänen läsnä olevalle rouvallensa surkeasti murretulla kielellä olin saanut selittäneeksi, kuinka julman paksut ja missä hirmuisessa ase-voimassa Veaporin muurit olivat, ja että Dundas varmaan oli sarvensa taittava, jos niitä kävi puskemaan. Viina-puukhollari ei ollut uskoa silmiänsä, kuin näki tie-kirjan kädessäni; hän oli tingannut ja tuottanut hevoiset meille valmiiksi. Vaan nyt olin minä matkan isäntänä ja huokeammasta saataville posti-hevoisille otin hänen vaan sillä väli-puheella, että yksinänsä suoritti kolmannen hevoisen makson; sillä parilla, tavallinen hevoisten määrä yhdelle ja kahdelle matkustavaiselle, ei keväisen ja syksyisen tie-rikon aikaan saa kulkea kuin yksi henki, ja kokonansa kieltää häneltä tätä etua en tahtonut, koska olin hänen luonansa päivän asunut.

Tästä kulki matkani vähillä katkelmilla yhtä suoraa 15 peninkulmaa aina tänne Savodoille asti. Keskojärven ja Pyhäjärven posti-paikkojen välillä tuli melkein keskikohdalla minulle matkustava herras-mies vastaani. Kyyti-pojat rupesivat kulettavien vaihtoa tuumaamaan, ja kuin minä *karjalaksi* vastasin poikani kysymystä, tokko tämmöinen vaihto sai tapahtua, niin äkkäsi vastaan-tulija matkustaja Suomesta olevani, ja rupesi selvintä ruotsia puhumaan. Se oli maa-mittauksen päällikkö tässä läänissä, hovi-neuvos L., josta minulle hänen kotiin palattuansa on paljon hyvää ja apua itsekussakin kohdassa ollut.

Vaan tätä enemmän en tällä kertaa uskalla kärsivällisyyttäsi väärin-käyttää ja lopetan jo vähäisten matka-seikkojeni kertomisen. Luonnosta Aunuksen ja tämän kaupungin välillä sanon vaan sen, että se on melkein yhdellaista hieta-kangasta ja suokkoa kuin Suojärven seutu Suomessa. Edellä mainitsemani harjun tienoossa luulet jo Suomessa olevasikin, sillä sen tienoon mäet, lammit, kasket ja aidat, joita kaikkia Venäjällä ei näe missään, tekevät tämän yhtälöisyyden hyvin pettäväksi. Vaan pian muistuttavat kärrien hirmuiset täräykset yhtä osaa ruumistasi ja sen kautta koko olentoasikin, että tälle tielle ei ole suomalainen nimis-mies silmää luonut, ja aina itää kohti rientävä matkasi sanoo, että Suomen päivässä et vielä kaualle aikaa saa itseäsi lämmitellä.

Toinen Kirja

Vosneseniessä 10 p. elok. 1855.

Armas Ystävä! Nimeä *Vosnesenie*, vaikka se tässä maassa on hyvin tuttu lavealta ympärinsä, et varmaan ole koskaan kuullut, eli kuullunnakin olet sen jo monta kertaa ennättänyt unohtaa. Jos kuitenkin aukaiset Suomettaren vuosi-kerran 1848 ja etsit numeron 3, niin olet Lönnrot'in siinä löytyvästä matka-kertomuksesta näkevä, että tätä nimeä jo on ennenkin mainittu Suomen kielellä, ja tätä kieltä vasten matkustavaa Suomalaista jo ennenkin Vosneseniessä nähty. Tämä paikka löytyy Syvärin suussa tämän joen lähteissä Oniegasta, on ennen ollut vaan pienuinen maa-kylä ja vaikka sillä ei vieläkään ole kaupungin oikeuksia, niin on se kumminkin paremmin rakettu kuin yksikään meidän pienemmistä kaupungistamme ja sen liike semmoinen, että harvassa Suomen kaupungissa nähdään enemmän rahvasta ja tuskin yhdessäkään niin paljo aluksia kuin Vosneseniessä ja sen edustalla. Jo Lönnrot mainitsee, näyttääksensä tämän paikan liikettä, että siinä hänen matkatessansa löytyi ainoastaan viininmyöntä-paikkoja neljä kappaletta, mitä sitten muuta kauppa. Vaan siitä ajasta on paikka vaurastunut monin kerroin, sillä muutamia vuosia takaperin avautui kaupan-kululle uusi Oniegan-kanava, joka Vytegran joen suusta Syvärin suuhun kierrättää Oniegan meren, niin vaarallinen kömpelille joki-aluksille, vaan jonka poikki heidän ennen tämän kanavan valmiiksi saatua kumminkin täytyi vaivoin pyrkiä. Alusten päästyä Oniegan kanavasta muutetaan lastit Syvärin koskien tähden pienempihin aluksiin, joka tapahtuu Vosneseniessä, ja tästä sen vilkas liike.

Vaan kuin Vosneseniestä, sen monista kauppa-puodista, masto-metsästä sen rannassa, niistä sadoista tuuhea-partaisista kauppa-miehistä, jotka kävelevät sen ranta-kadulla odottaen jauho- eli pellavas-aluksiansa, ja joiden lihavat niskat todistavat, että heillä kukkarot on vielä lihavammat, – kuin kaikista näistä ei liene tarvis sen enempää kertoani, niin käänny kirjani pää-aineeseen matkaani. Ihmetellet kyllä, että sitten viime kirjani kirjoitettua en ole kerinnyt matkata enempää kuin ne 130 virstaa, mitkä Savodojen kaupungista on tähän paikkaan. Ja ihme olisi se ehkä itsestänikin, ell'en tarkoin tietäisi, miten aika on mennyt. Savodoilla viipymiseni kaikkia syitä ei tässä käy mainitseminen. Niinkuin edellisessä kirjassani mainitsin oli pää-tarkoitukseni täällä valmistella erästä ennen alettua työtä ja myös samalla Venäläisten kesässä eläen, heidän kieleensä ja tapoihinsa tottuani. Ja näissä katsannoissa en voikaan Savodoilla oloani katua. Jälkimäistä tarkoitustani vasten olin matkalla sinne tehnyt sen päätöksen, että koska tämä kaupunki on lähes 8 tuhannen hengen asuin-paikka, niinmuodoin isompi kuin Viipuri, ja luultava oli, siinä useampiakin ravinto- ja korttieri-paikkoja matkalaisia vasten löytyvän, minä majani ottaisinkin vaan niin-kutsutussa *hartschevnassa* eli talon-poikaisessa ruoka-talossa, jossa hinnat olisivat huokeat ja Venäjän kieltä voisi kyllin kyllä kuulla, jota vastaan kalliimmissa, saksalaisissa ravinto-paikoissa, joita Savodoilla päätin löytyvän useamman kuin yhden, kävisin vaan kerran eli kahdesti viikossa aviisit lukemassa. Tämä niin kaunis päätökseni kävi, niinkuin moni muukin sitä laatua, turhaksi, sillä kohdatessani, niinkuin edellisessä kirjassani mainitsin, Aunuksen ja Savodojen välillä maa-miehen L: n, sain häneltä tietää, että tässä hyvässä kaupungissa ei löytynyt yhtäkään ravinto-paikkaa, ei edes *hartschevnaakaan*, ja että korttieria niin muodoin oli vaikea saada, vaan erään porvarin, syntyänsä saksalaisen ja nimeltä Vogel'in, sanoi hän kumminkin matkalaisille tekevän sen arvon, että majan antamisella auttoi heidän kukkaroansa hoikemmaksi. Suloiset *hartschevna*-ajatukseni hajoisivat siis kuin tuhka tuuleen ja kaupunkiin tultuani riensin herra Vogel'in taloon. Hinnoilla suukauden elosta hänen tykönänsä sovimmekin pian, vaikka ensi iltana torasimme vähän siitä, että herra Vogel'illa makuu-siaksi minulle ei ollut antaa muuta kuin vanha iän-ikuinen sohva, jonka katteen väriä oli mahdotoin eroittaa siihen pinttyneen lian paksuudelta. Tähän lisäsi hän viimein kuitenkin, ainoastaan sen tähden että minä olin Suomesta, pienoisen pään-aluksen ja lakanan, jota kumminkaan koko olin-ajallani ei sen kovemmin muutettu, ja tästä saaden elimme kaiken ajan suurimmassa sovussa ja ystävyudessa. Herra Vogel oli kotoisin Mecklenburg-Strelitz'istä ja viraltansa leipuri. Hän oli 23 vuoden vanhana lähtenyt kotoansa

Tanskanmaan ja Suomen kautta täällä Venäjällä lykkyänsä etsimään. Pietarissa olikin jo saanut onnea helmasta kiini sen verran, että oli asettanut oman leipurikauppansa, vaan sitten oli se taas ryöstäytynyt hänen käsistensä, jonka tähden hän vielä kerran oli lähtenyt sitä etsimään ja viimein asettanut Savodojen kaupunkiin. Täällä olikin onnetar taas ilmestänyt hänelle, tällä kertaa pienen Venakkotallukan muodossa, jonka kanssa herra Vogel oli myötä- ja vastoinkäymisensä yhdistänyt. Tämä hemmetär oli vielä minunkin Savodoilla ollessani aika sievä, ja suki päänsä vielä nytkin kahdesti päivässä pomada-voiteen kanssa, niin että emännän askelet, niinkuin sen pitääkin olla, "tippuivat rasvasta," ja hänen olentonsa ilmoittihen kaikille talon asujille hajulla, nim. hyvällä hajulla. Lisäksi tämän hempeyden toi hän isänsä perintönä herra Vogel'ille talon eli, hänen nimeensä katsoen, pesän, josta moni tosin olisi voinut päättää häntä harakaksi, vaan joka kumminkin oli tyhjää parempi. Moni olisi herra Vogel'in siassa ollut tyytyväinen tähän onneen, vaan niin ei hän. Vaikka hän oli selvä venäläinen, vaikka äitin-kielensäkin oli jo niin unhottanut, että puhui sitä sangen huonosti, ei hän koskaan voinut unhottaa kotoansa, niinkuin useampi hänen maan-miehistänsä tekee, vaan ikävöitsi suuresti sinne takaisin. Aina kuin joku matkalainen läksi hänen tyköönsä Pietariin päin, istui hän kauan aikaa portailiansa kallella päin, ja kiitti onnelliseksi sitä, joka pääsi "Europaan," joka herra Vogel'in mielestä alkoi Pietarissa. Näinä surullisina hetkinä valitti hän omaa kohtaloansa, joka oli sitonut hänen Savodoille ja katui suuresti, ett'ei ollut edes Suomeen jäänyt, jossa rahvas hänestä oli ollut niin hyvää, katui sitä enemmän, kuin minulta kuuli, että muutamat hänen entisistä työ-kumppaliansa Helsingissä, jotka nimitti, olivat leiponeet itsensä mahtaviksi porvareiksi ja suurten talojen isänniksi, jonka onnen muka hänkin varmaan olisi käsittänyt, jos olisi ollut älyä sinne jäädä. Tätä herra Vogel'in tyytymättömyyttä nykyiseen tilaansa elättivät hänen veljeltänsä Mecklenburg-Strelitz'istä useasti tulevat kirjat. Tämä veli, perinyt heidän isänsä hevois-kaupan, oli laajentanut sen ja ulko-arvossa niin kohonnut, että muka oli ruhtinallinen talli-mestari ja että hänellä joka viikko kävi vierasna maan ensimmäinen ministeri, vieläpä toisinaan perintö-ruhtinaskin. Tähän korkeuteen oli nyt ovi avoinna Savodojenkin Vogel'illa, sillä se kaikessa muussa onnellinen mies oli lapsitoin, ja kirjoissansa lupasi hän ottaa veljensä pojan otto-pojaksi ja perilliseksensä, jos tämä perheineensä tulisi takaisin koti-maahan. Kiihoittaaksensa meidän Vogel'in muuttohalua oli veli myös kirjoittanut, kuinka hän varsin alkaen veljeänsä vasten oli ruvennut säästämään viiniä, ja kuinka hänen kellarissansa jo löytyi neljä sataa putellia vanhaa viiniä veljen juoda tuliaisiansa. Herra Vogel'in kiihko päästäksensä Savodoilta ei näin muodoin ollutkaan ihmeteltävä, sillä tässä paikassa ei hän ukkoparka ollut maistanut märkääkään kelvollista, saatikka puhdasta, sekoittamatointa viiniä. Entä sitten kotimaan olut! entäs sen soitot, sen tanssit ja muut huvitukset, joita herra Vogel täällä ei koskaan ollut nauttinut, vaikka kyllä oli kuusi vuotta peräkkäin istunut ensimmäisenä jäsenenä kaupungin duumassa (magistratissa). Mutta kuinka päästä, sillä hän oli kahtalaisesti sidottu Savodoihin? Hän oli nainut Venakon, ja nainut Venakon, jolla oli talo. Jospa rakkaudenkin voimaan voi sen verran luottaa, että se vetäisi vaimon miehensä kanssa vieraasen maahan, jossa kieli, usko, tavat olivat hänelle aivan oudot, niin ei taloa kuitenkaan voinut telegalle nostaa, niinkuin sen pienen Venakon. Ja taloansa oli Herra Vogel jo kaupinnut kokonaisen vuoden, vaan turhaan. Juuri minun pois-lähtiessäni ilmutui viimein ostaja, he syntyivät hinnoilla, ja jo tänä syksynä lentää herra Vogel muiden matka-lintujen kanssa ilolla ja riemulla takaisin koti-maahansa, vieden muassansa siitä onnesta, jota hänen nuori mielensä sieltä lähtiessä niin hohtavilla karvoilla oli kuvastellut täällä tavattavan, ei paljon muuta kuin poikansa ja pienen Venakkonsa. Herra Vogel'in elämä-kerta kuvaa monen muunkin, varsinkin Suomalaisten, onnen etsimistä tässä maassa.

Mutta jo arvellet: näin emme pääse koskaan matkalle, lorutessasi herra Vogel'ista ja hänen suruistansa ja iloistansa. Tosi kyllä, mutta Savodojen kaupungissa ei löydykään paljo muuta merkillisyyttä matkalaisen kertoa kuin herra Vogel, joka myös nyt eroaa siitä. Vaan leikkiä puhumatta on tässä kaupungissa vielä kaksi muutakin merkillisyyttä. Ensinkin tykki-tehdas. Kaupungin läpi juoksevan pienen joen eli puron varrelta tyynessä laaksossa on tämä paikka, jossa sodan kauheimmat kalut tehdään. Jos tässä yhdeltä puolen on huvittava nähdä esim. kuinka sisus siihen rauta-pölkkyyn,

josta tykki syntyy, ihmisen taidosta leikkautuu melkein yhtä keveästi kuin puuhun, on toiselta puolen surkea katsoa, millä taidolla, ahkeruudella ja tyynellä mielellä työ-miehet esim. taputtelevat kiini sen rauta-peltisääryyn, jossa ne hirmuiset kartessit lykätään tykin sisään, ja joissa kussakin on kukaties sadoille loppunsa. Tehtaan pihalla seisoo pieni katos aituuksien kanssa, jonka sisässä löytyy kaksi tykkiä, säilytetyt muistoksi keisari Aleksanteri Ensimmäisen käymisestä tehtaassa. Näistä on toinen muistollinen sen tähden, että keisari vähän aikaa oma-kätisesti teki työtä sen silytyksessä, ollen se kohta tykin pintaa, jota hän takoi, nyt hopea-lastoilla merkitty, toinen taas on merkillinen sen vuoksi, että se valettiin keikarin iäsnä-ollessa ja sai nimeksensä: *Pacificator Europae*.⁵ Toinen rauhallisempi merkillisyys Savodoilla on se kaunis kaupungin puisto tykkitehtaan ja Oniegan välillä kahden puolen mainittua puroa, jonka kiitokseksi lienee kyllä, jos sanomme, että se vetäisi vertoja Helsingin yhteiselle puutarhalle, jos vaan olisi vähän suurempi ja jos nim. siinä löytyisi mitään, joka olisi sinne-päinkään kuin Kaisaniemi.

Ja nyt emme enää voi Savodoilta mitään kertomisen arvoista löytää, jonka tähden olemme valmiit lähtemään matkalle, Vepsäläisten, Lyydikköjen eli pohjais-Tschuudein kieltä kuuntelemaan. Näiden piiri alkaa noin 30 virstan päässä Savodoilta etelään päin pitkin Oniegan rantaa, jossa *Schoksu* (eli *Schoksa*, niinkuin edellisessä kirjassani kirjoitin) on ensimmäinen heidän seurakuntansa. Seuraavat neljä seurakuntaa ovat ilman sitä samaa kansaa: *Scholdjärv*, *Kalaig eli Kalajeg ja Himjeg*, kaikki neljä Oniegan rannalla, ja *Mägi*, oleva vaan puolella Scholdjärvestä. Viimeiset tshuudilaiset talot etelään päin tässä ryhmässä ovat noin 15 virstaa Syväriltä, ja niinkuin Syvärin länsi-päässäkin jo löytyy ummikkovenäläisiä tämän joen pohjais-puolella, niin elää niitä sen itäisenkin pään pohjoispuolella noin parin kolmen kylän paksuudelta. Tschuudit itse kutsuvat kieltänsä Lyydin kieleksi, vaan Karjalaiset pohjais-puolella Savodoja sanovat sitä Schoksun-kieleksi, varmaan sentähden, että Schoksu on heihin päin ensimmäinen lyydikkö-seurakunta. Mitä tämä sana Schoksu merkitsee, en ole voinut selittää; samoin en ymmärrä nimeä Himjeg, jonka jälkimäinen tavut on suomalainen sana *joki*; nimet Kalajeg ja Mägi selittävät itse itsensä, jota vastaan Schold-djärv on suomeksi *Soutujärvi*, sillä *scholdan*, *scholdta* on suomen-kielinen sana: soudan, soutaa.

Viimeksi mainitun seurakunnan kirkolla otin minä olo-paikkani, osittain sen tähden, että se on juuri keskellä ryhmää ja kieli siinä toivottavasti piti olla puhtainta, osittain senkin vuoksi, että Savodoilla ollessani olin saanut muutamia sen talon-pojista tuttaviksni ja erään kanssa jo korttisteristakin hänen tykönänsä sopinut. Tultuani kylään rupesi hän vielä, arvattavasti hyvästä palkasta, kielensäkin selittäjäksi minulle ja sainkin hänestä sängen hyvän apu-miehen, sillä hän osasi kirjoittaa ja oli hyvin selvä venäjän kielessä. Tämän kielen yhtäläisyys sen murteen kanssa, jonka Lönnrot on tutkinut ja selittää väitöksessään, on suurempi kuin voisi toivoakaan, muistaessa, että näiden murreten väliä on enemmän kuin 200 virstaa. Kumpikin lyydikkö-ryhmä, tämä Oniegan rannalla ja se etelään päin Lotina-Pellolta, jossa Lönnrot teki tutkintonsa, ovat siis aivan yhtä kansaa. Mutta kuinka se muuten niin tarkka Sjögren voi päättää tämän kansan ja Inkerin-maalla elävien Vatjalaisten heimolaisuutta niin suureksi, että heille antoi yhteisen nimenkin, sitä on vaikea ymmärtää, sillä kielet todistavat toista. Epäilemättä on Lyydin ja Vadjan kielten välillä suurempi heimolaisuus kuin esim. Lyydin ja Karjalan kielen, koska molemmat ynnä Virolaisten ja Suomen Hämäläisten kanssa kuuluvat Jäämien eli Hämäläisten kansakuntaan, jonka kieli niin monessa kohdassa merkillisesti eroitaksen Karjalaisten lavea-piiristä murteesta. Vaan joka Vadjan kielen on tarkemmin tutkinut, on pian havaitseva, että sen yhtäläisyys Viron kielen kanssa on paljoa suurempi kuin yhtäläisyys Lyydin kanssa, ja että sen syystä voipi kutsua vaan Viron kielen murteeksi. Jos emme eri kieleksi lue Liivin kieltä, joka näyttääkin olleen ainoastaan vanhempi muoto Viron kielestä, niin tulee näitä Jäämiläisiä sisaruksia vaan kolme, nim. Virolaiset, Lyydiköt ja Suomen Hämäläiset, joiden jälkimäisten kielestä kuitenkin Karjalaisuus on kuluttanut pois monta tämän heimokunnan yhteistä tunnusmerkkiä. Tschuudin nimi, jos tätä vieras-kielistä nimitystä vielä tarvittanee suomalaisessa

⁵ Euroopan rauhan-tekijä.

kansa-tieteessä, on siis ulotettava Virolaisiinkin, sitä enemmän, koska Venäjän vanhoissa aika-kirjoissa heitäkin useasti mainitaan sillä nimellä, koska esim. Peipuksen järveä venäjän kielellä vielä nytkin kutsutaan Tschuudin järveksi (tschudskoe osero), jota nimeä se ei voinut saada Lyydiköistä eikä Vatjalaisista, sen ympäri asujista, – ja koska se haukkuma-nimisin, *tschuhonets*, *tschuhná*, jolla Venäläiset kunnioittavat Suomalaisia kansoja, ja joka tschuudin nimen kanssa nähtävästi on heimoa, kaikkein tuntijoiden lauseita myöten enemmän käytetään Virolaisista kuin Suomalaisista.

Kieli-tutkinnollisista saaliistani Soutojärvellä en tässä uskalla lavealta puhua, sillä ne ovat vaan kuivaa kielioppia eli vielä kuivempia sana-luetteloja. Lauluja Lyydin kielellä en saanut sanaakaan, sentähden että niitä ei löytynyt. Rahvas täällä "pajattaa" kyllä sekä pyhänä että arkena, sekä työssä että jouten, vaan laulut ovat venäjän-kielisiä, elikkä pikemmin samanlaista venäjätä kuin ruotsin kieli on meillä esim. laulussa: *hyökä perjo, juuppa taala* j.n.e., sillä laulajista eivät puoletkaan ymmärrä venäjän kielestä muuta kuin tavallisimmat joka-päiväiset puheet, eivätkä voi selittää, mitä laulussa laulavat. Loihdutkaan eivät täällä ole runon puvussa, vaan pahan-päiväistä sopotusta, Venäläisiltä opittua, jota kernaammin luetaan venäjäksi kuin lyydiksi. Tämän lauluttomuuden päättäneen moni tulleen siitä, että venäläisyys jo liiksi on painanut kansan omaa hengettä ja pakottanut sen omat kieli-kaunistuksensa unohtamaan. Vaan vanhat sekä miehet että naiset kertoivat venäjäksi laulettua jo heidänkin nuoruudessaan eikä sanoneet kuulleen, että koskaan olisi lyydiksi laulettu. Sen ohessa pitää muistoamme, että venäläisyys täällä ei ole saanut paljon suurempaa voittoa kansassa kuin esim. vähää pohjaisempana elävissä Karjalaisissa, ja näiden seassa kaikuu vielä Kalevalan runo, vaikuttavat vielä isiltä perityt loihdut alku-peräisessä täyteläisyydessänsä. Tästä voisi päättää, että Lyydilöillä oma-kielistä laulua ei ole ollut koskaan, ja kielen rakennuskin on senkaltainen, että sitä ei voi eikä ole voitu käyttää runoksi, semmoiseksi, jona runo nyt löytyy kielessämme.

Näytteeksi tästä murteesta kirjoitin kuitenkin muutamia mainituista loitsuista ja hankin käännoiksi eräistä Venäjänkielisistä saduista ja samasta Mattheuksen evankeliumin 6: sta luvusta, joka löytyy Lönnrot'in väitelmässä, käännettynä tämän kielen siihen murteeseen, jota hän tutki. Nämä käännökset valmistuivat sillä tavalla, että apu-mieheni ensin itseksensä käänsi ne ja venäjän kirjoituksella kirjoitti käännoksensä, jonka hän sitten luki minulle, ja minä, hänen avullansa parannellen itse-kutakin kohtaa, jossa käännos mielestäni ei ollut hyvä, sen kirjoitin ylös omaan kirjoitustapaani. – Kielen puheina ollessa en malta olla mainitsematta erästä huvittavaista seikkaa, jonka löysin tässä murteessa. Jokainen tietää, että Suomen kielissä ei tähän asti ole löydetty omituisia sanaa sille ajatuksen kohdalle, jota nyt merkitään vieras-kielisillä sanoilla: *herra*, *baarina*, *saks* j.n.e., josta on päätetty Suomalaisilla, ennen vierasten herrojen tuloa heidän maihinsa, ei herroja löytyneenkään. Tässä on erehdytty suuresti, sillä päällikköjä ja niinmuodoin herroja mahtoi kuitenkin niillä kansoilla olla, jotka satoja vuosia tekivät vasta-rintaa voimallista naapuriansa vastaan ja useammat kerrat näiltä koko sota-joukot maahan leikkasivat, niinkuin Virolaisten maassansa ja Lyydikköjen Valget-järven (Bjelo-oseron) tienoilla tiedetään tehneen. Nämä jälkimäiset ovatkin kielessänsä säilyttäneet herruuden alku-peräisen nimen, joka lyydiksi on *kuhm*, *kuhmun* eli suomeksi: *kuhmu*. – "Kuhmu?" sanonet sinä, "sillä sanalla on aivan toinen merkitys Suomen kielessä, jonka kaikki tietävät, sillä kellä ei ole edes kerran eläesssänsä ollut kuhmua otsassa." – Elähän hätäile, veli-kulta. Suomalaisen herrat voivat ennen olla yhdenlaisia kuin kaiken muun maailman herrat, joten sana *kuhmu* heidän itsenäisinä ollessaan voi merkitä sekä herroja että herrojen lahjoja, noita otsapaisumia, eli toisin selittäen, vierasten tultua maahan piti näitä kutsua heidän omalla nimityksellensä *herroiksi*, *saksoiksi* j.n.e., joten oma-kielinen sana laveammassa merkityksesssänsä Virolaisilta ja Suomalaisilta unohtui, eli muuttui merkitsemään vaan sitä, jota herrat tavallisesti jättivät heidän vähäymmärtäväisiin otsiinsa. Tämmöiset muutokset sanojen merkityksissä ovat hyvin tavalliset kaikissa kielissä, eikä ensinkään oudot sille, joka kieliä tarkemmin on tutkinut. Vaan ei vähäinen ole minun iloni, joka tämän sanan ensimmäiseksi löysin, ja tämä löytö lienee minulle vasta maailmassa antava sian *Suomen Muistettavien Miesten* kokouksessa, sillä moni näkyy pääsevän siihen paljoa vähemmästäkin.

Enentääkseni edes yhdellä alku-peräisellä suomalaisella nimellä maa-tiedettämme mainitsen tässä, että Oniegan merta lyydiksi kutsutaan: *Änine*, *Änischen*, s.o. *Ääninen*, koska suomalainen sana *ääni* lyydiksi on: *än*, *änen*. Tällaisia omaisuuden-sanovia nimiä ovat vanhat Suomalaiset useastikin antaneet järville, niinkuin esim. *Pielinen*, *Hyytiäinen* j.n.e. Niin tiedetään Laatokan merta ennen mainitun Aldogaksi, joka nimi, niinkuin Sjögren muistuttaa, silmin-nähtävästi on suomalainen sana *Aallokas*, ja epäilemättä kuului tämä sana vanhoina aikoina: *Aldogas*, siitä vähällä muutoksella muuttuen *Ladogaksi*. Nimi Oniega taas, jolla tätä järveä nyt kaikissa maa-tieteissä mainitaan, on vaan venäläinen väännös nimestä *Änine* elikkä *Äninse*, joten se tarkoin lyydin kieltä myöten on kirjoitettava. Luonnon mukaan sopivampaa nimeä eikä olisikaan antaa tälle järvelle kuin *Ääninen* on, sillä pohjais- eli itätuuli kuin velloo sen aavaa pintaa, niin kuuluu järven "ääni" ikäskuin suuren kosken pauhina monen virstan päähän rannasta. Silloin ei ole alusten hyvä olla sen pettäväällä selällä, ja harvoin laskee se tällaisissa tiloissa purjehtijata muuhun haminaan kuin omaan pohjaansa. Mutta purjehtija *Äänisellä* onkin harvinainen näkö, varsinkin sitten edellä-mainitun uuden kanavan valmistumista. Syvärin suun ja Savodojen kaupungin välillä kulkee kesässä noin pari kolme kymmentä alusta, joku menee ehkä myös Poventsankin kaupunkiin *Äänisen* pohjais-päässä, samoin joitakuuta aluksia sen itärannoille, ja siinä on kaikki sen merenkulku. Jos tähän lisäämme, että se tyynenä ollessansa huokuu kylmää ja sumua ympäri olevalle maalle, niin näemme että *Ääninen* on sangen kolkko järvi, ehkä kyllä, länsi-tuulen liekuttaessa sen vettä, se voipi ottaa semmoisenkin taivaan-sinisen kullalla tähditellyn puvun päällensä, että sen katsomisesta ei tahdo kyllänsä saada.

Rahvas *Äänisen* rannalla, minkä minä sitä olen nähnyt, elää leivän puolesta hyvin hyvästi, paremmin kuin rahvas useammassa osassa Suomenmaata, vaikka se ei näy tekevän puoltakaan sen vertaa työtä kuin Suomen rahvas. Mistä tulee siis tämä rikkaus? Minun yksin-kertainen ajatukseni on se, että paitse sota-miehen tekoa tällä rahvaalla on paljoa keveämmät ulos-teot kuin suomalaisella, kruunun talon-poika Venäjällä on kokonansa toinen mies toinen herrojen alustalainen. Verojensa suoritettua nauttii hän ansionsa rauhassa, rakentaa itsellensä ylpeät talot monien tupien ja kammarien kanssa, joiden seinämät välkkivät kalliista pyhäin-kuvista, tee- ja kahvi-kattiloista j.n.e. Vaimonsa pukee hän monesti silkkiin, vaan aina hohtavan punaisiin eli keltaisiin vaatteihin, itsensä hienoin kauhtanoihin eli hyviin turkkiin. Ja jos työ kotona ei anna kaikkea tätä, lähtee hän muuante onneansa koettamaan, tavallisimmasti Pietariin. Niin käyvät esim. tämän Soutujärven ja sen ympäristön miehet kiven-hakkaajina työtä tekemässä ympäri Venäjän maata, missä vaan kruunu mitä rakennuttaa. Moni kivi Sevastopol'in ja Kronstadt'in muureissa on heidän silittämänsä, useimmat patterit Itä-meren rannoilla heidän tekemänsä, niinkuin esim. patterit Helsingissä ja sen tienoilla, joiden tekijöitä, kotoisin *Äänisen* rannalta, lienee siellä vielä nytkin. Kerättyänsä hyvät rahasummat palaavat he kotiin niitä perheinensä syömään. Mutta rahan kanssa tuovat he muassansa myös paljo koiruutta, irstaisia tapoja ja rahan ahneutta. Tällainen Pietarissa eli muualla kävelyllä elänyt mies myöpi rahasta kaikki, vaimonsa, lapsensa, naapurinsa, oman autuutensakin, sen niin monta tuhatta kertaa muutaman kopeikan edestä turhaan vannottuansa. Hänen rientonsa alku ja loppu on raha, aina vaan raha eli muu toisen omaisuus, saipa sen sitten miten hyvänsä. Hän ei häpeä pyytäesssänsä, vaikka hän olisi kuinka rikas. Niin tuli esim. Soutojärvellä sen tienoon starschina (kylän-mies) eräsnä aamuna minun tyköni ja valitti eileisestä praasnikasta eräässä naapuri-kylässä päähänsä jääneen hirmuisen pohmelon, eikä tiennyt kuin sitä parantaa voi. Samalla kutsui hän minut vieraksi luoksensa muutamien viikkojen perästä tulevalle praasnikalle heidän kylässsänsä, sillä hän eli eräässä toisessa kylässä ja oli nyt Soutojärvellä viran toimituksissa. Minä kiitin kutsumuksesta, joka nähtävästi ei ollut sen sydämellisempi kuin että minun siitä olisi pitänyt auttaa häntä päänsä parannuksessa. Tätä jälkimäistä tarkoitusta en kuitenkaan ollut ymmärtävinäni ja viimein ilmoitti hän sen suorilla sanoilla, pyytäen minulta kymmenkopeikaista viinaan. "Kuinka", vastasin minä, "ilkeät sinä, joka olet koko tienoon rikkaimmia miehiä, tulla niin vähää toiselta pyytämään! Olisit eilen juonut vähemmän, niin olisi pääsikin terve, ja ilman sitä paranee se paremmin siten, että menet ja uit *Äänisessä* kuin että nyt uudestaan rupeat viinaa juomaan". – Suomessa matkatessasi kuin taloon tultuasi panet tupakan

ja puhetta paremmin liikkeelle saadaksesi tarjoot kukkarosi talon-miehenkin panna piippuunsa, kainusteleee hän sitä vastaan-ottaessansa, lausuen, että matka-miehen varat kuluvat matkalla ilmankin että toiset auttavat häntä niitä nauttimassa, ja muka pikemmin hänen velvollisuutensa olevan vieraalle tarjota. Vasta lausuttuasi että sinun tupakkasi on kartsuusia rohkenee hän niitä piipun ottamaan, vaan tarjoaa hyvällä sydämellä vähän ajan perästä oman massinsa maistaaksesi koti-kasvuisia maatupakuita. Aivan toisin olivat Soutojärveläiset. Havaittuansa että minulla löytyi kesän varat tupakkaa ja sikaria rupesivat he niitä lappamaan minulta mikä milläkin aiheella, millä oli rinta kipeä, millä vatsan-vääntäjä, johon muu ei ollut hyvä kuin tupakka, millä mikin, ja eräs naapuri, joka oli käynyt luonani "istumassa", joka kerta sitä toimittaen minulle että hänen sisarensa mies, pohatta kauppa-mies Savodoilla ei koskaan juottanut hänellä siellä käydessänsä huonompaa juomaa kuin 6 hopearuplan sampanskoita, oli pois-lähtiessäni niin rohkea että oikein kädestä pitäen pyysi minun tupakka-varojeni loppua hänelle lahjoittamaan. "No, mitäs minä sitten itse polttaisin?" sanoin minä. "Saathan sinä Vosneseniessä toisia", oli hänen yhtä selvä kuin hävitöin neuvonsa. – Täänkaltaisia ja pahempiakin tapauksia olisi minulla kyllä kertoa ololtani Soutojärvellä, vaan nyt ei ole aikaa kirjoittaa enemmän niitä kuin muutakaan, sillä posti-hetki lyöpi kohta. Jää siis toistaaksi terveeksi!

Kolmas Kirja

Helsingissä syysk. 1855.

Tämän-edellinen Suomettaressa painettu kirjani oli annettu Vosneseniestä 10 p. elok. Tässä paikassa käydessäni olin matkalla Aunuksen läänin eteläisessä osassa, Ojatin (Ajatin) ja sen syrjä-jokien tienoissa elävien, pohjais-Tschuudien (Lyydikköjen eli Vepsäläisten) tykö. Tänne päästäkseni ajoin mainitusta kauppapaikasta kolme holli-väliä suurta maan-tietä myöten Juksovitsan kylään, josta sanottiin hyvän ratas-tien olevan aina 35 virstaa eteenpäin eli Vidlaan (ven. Vinets) asti, Ojatin varrella. Tultuani rattailla 15 virstaa tätä tietä selitettiin kylässä, jossa hevoisten muutto oli tapahtuva, että loppumatkankin viimeksi mainitulle pogostalle kyllä voi rattailla kulkea, vaan koko kylässä ei löytyvän kuin yhdet rattaat, ja ne oli kova lykky nyt saattanut Vidlaan. Yötä oltuani kylässä ei muu tullut neuvoksi kuin ratsain matkalle lähteminen. Koko yön-seudun arvelin laatuun ja toiseen, kuinka kapineeni kulettaisiin hevosen selässä. Niitä ei tosin ollut paljo, mutta sinänsäkin oli niiden koko ja muoto senkaltainen, että niiden ratsain kuletus näytti mahdottomalta. Viimeinkin luulin jo keinon keksineeni tälle kuletukselle ja ilmoitin, kyyti-miehen tultua, sen hänelle. Hän hylkäsi keinoni kokonansa, toi pitkän säkin, latoi kapineista puolen sen pohjaan, toisen suuhun, jonka sitoi lujasti kiini, ja tyhjältä keski-kohdalta pantiin nyt säkki satulalle riippumaan, johon hän itse istui päälle. Toiselle hevoselle istuusin minä selkään. Tällä keinoin matkasin sitten yhteensä noin 170 virstaa, eikä olekaan tätä matkaamisen laatua moittiminen muun tähden kuin sen, että matka siten kuluu hyvin hitaasti, sillä josko ei olisikaan sääli kapineita, jotka kiireemin kulkien kovin pahasti hytkelevät hevosen kupeilla edes ja takaisin, niin ei oma ruumis salli ajaa muuten kuin astuttaen, joten taas tiimassa harvoin voi kulkea enemmän kuin viis virstaa. Jos nyt taival on kolmea neljää kymmentä virstaa pitkä, jotka virstat vielä ovat "suden juoksemia", jos päällisiksi päivä paistaa räkittää helteesti, eli jos suot ovat vettyneet ja niiden malko-sillat nilput, niin arvaa jokainen, että matkalainen kernaasti pyrkii hevosen muutto-paikkaan ja ikävöipi niitä vähäisiä virvoituksia, joita semmoisessa voipi saada. Tämän toivon todentamiseen täytyy hänen, kylään tultuansa, kuitenkin vielä nähdä paljon vaivaa. Hän pyytää talon emännältä leipää, voita, maitoa ja muniä. Leipää on välttävätä joka paikassa ja sitä ei kielletä; mutta mitä voiheen tulee, niin on Venäläisten voi kelvotointa Suomalaiselle, sillä hämmennettyänsä kerman (päällisen) savi-astiassa siksi, että se on vähä meidän voiheen päin, sulattavat he tämän sekoituksen uunissa ja valavat sen sitten suurempihin savi-astioihin, joissa se säilytetään talven ja on näköjensä kuin keltaista talia. Voita jos siis tahdot venäläisessä kylässä syödä, niin pane emäntä sitä verekseltänsä tekemään ja valmiiksi saatua suolaa se itse, sillä voiheen niinkuin muuhunkin ruokaan ei emäntä raatsi panna kallista suolaa kuin ilman nimeksi vaan. Voin näin valmiiksi saatua käydään maitoja katsomaan. Lehmiä pidetään tässä tienoossa niinkuin muuallakin Venäjällä tavallisesti hyvin vähä. Se talo on jo rikas, jossa on viis lypsävää lehmää, ja ihmeinä mainittiin erästä muka kauheata pohattaa Vidlassa, jolla oli viistoista lehmää lypsämässä. Mutta laitumet ja heinä-maat koko Ojatin tienoossa ovat niin hyvät, että heinä enimmäksi osaksi tehdään metsään ilman aidoitta ja muitta, ja jo virstan päässä kylästä löytää karja samottavan ruohon. No mikäs sitten on syynä Venäläisten huolimattomuuteen tässä asiassa? Ne ovat paastot hänen uskossansa, jotka vierauttavat hänen karjan tuottamista, ja toiseksi ei hänen naisensakaan osaa näitä korjata. Maito-aittana on eteis-huone, jota myös vieras-kammarina pidetään, ja tultuasi siihen näet peräpuolen lattiat täynnä pienenlaisia pottuisia savesta, joiden ulko-karvan jo tekijänsä on tehnyt niin ruskeanharmaan, ett'eivät suinkaan likaa pelkää, ja joiden reunat ovat niin pinttynet, sisus niin rikkoja ja karvoja täynnä, että tähän siivottomuuteen tottumatointa sydäntäsi alkaa iloittaa ja sinä kernaasti näistä ravinnoista olet erilläsi. Voin ja leivän lisäksi, jotka jo olet saanut, on sinun niin-muodoin ennenkuin syömään voit ruveta, vielä munat saatava, sillä suola-kalaa ei löydy missään ja Venäläistä inhoittaisi syödessä kalaa näin "raaltansa", niinkuin hän sanoo. Mutta jos emäntä jo edellisiäkin aineita antaessansa on tehnyt esteitä ja viivytellyt, ei hän muniä kysyessäsi paikalta liikahda. Niitä ei liene talossa? Mutta

kanoja kävelee tuvan lattialla, ja kukkokin. Syy emännän viivyttelyyn on se, että sinä, maan tapoihin tottumaton, et ole tietänyt vakuuttaa hänelle, maksavasi kaiken, minkä otat. Hän luulee sinua tavalliseksi virka-mieheksi, ja ilman on hänen sääli syöttää sinulle munia. Sanottuasi että maksat, Jumalan nimeen vannottuasi, ett'et mitään ilmaiseksi tahdo, vieläpä rahankin hänelle edeltäpäin käteen sysätyäsi, lähtee hän viimeinkin munia hakemaan, ja pian on atriaksi valmis. Syötyä pitää sinun, jos ei muun tähden niin herruutesi kannattamiseksi, juoda teetä. Mutta teen-keittäjätä (samovaraa) ei löydy kylässä kuin yksi, sillä nyt olemme sydän-maalla. Sitä menet nyt itse sen omistajalta pyytämään, joka näin ei ilkeä sitä kieltää, ja kantaa sen itse korttieriisi. Täällä valmistuu tee pian, ja nyt juotat talon-rahvasta, juotat samovaran isäntää, juotat hänen naistansakin, joka ei ole hennonut kalustansa luopua, vaan tullut sen jälessä luoksesi, – kaikki juotat kylläisiksi, ja juotpa vielä itsekin. Maksettuasi talon-väellä, jotka näin muodoin ilolla ja ihmeeksensä näkevät että valalla vahvistetun lupasi täytät, olet siis valmis uudestaan matkalle lähtemään, vaan juuri hevosen selkään noustessasi muistuttaa samovaran isäntä, että sinun sen pitämisestä olisi joku vähä maksettava hänelle; muut herrat antavat siitä muka tavallisesti kaksin riunoin, mutta sinulle, hyvälle bजारille, saa koko asia jäädä hopeariunasta. Senkin suoritettuasi pääset toki viimein taipalelle lähtemään, ja hatuttomin päin toivovat nämä ystäväsi sinulle matkallasi kaikenkaltaista siunausta ja onnea, sillä siunuustellessaan samoin kuin kirotessansakin ei Venäläinen puutu eikä säästä sanoja.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.